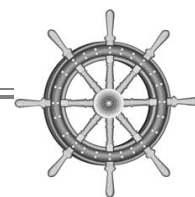

TANULMÁNYI SEGÉDLET

NEMZETKÖZI JOG II.

2020/2021. tanév I. félév

JOGÁSZ SZAK

tagozatok:

**JNASZ; JLSSZ - előadással
JN-17; JL-17 - szemináriumi formában**

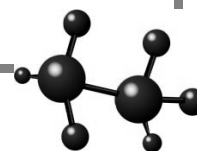
**SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék**

A TÁRGY ALAPADATAI

Tárgyfelelős tanszék:	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék
Oktatók neve:	Prof. Dr. Blutman László Dr. Kertész Dr. Váradi Szilvia adjunktus Dr. Szalai Anikó egyetemi docens
Elérhetőség:	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. földszint 21. Tel/Fax: (62) 544-422 E-mail: nemzetk.eujog@juris.u-szeged.hu Oktatói fogadóóra: tanrendben meghirdetett időpontokban
Értékelés:	kollokvium
Tantárgyi előfeltétel:	Nemzetközi jog I.
Konzultációs lehetőség:	Az oktatók meghirdetett fogadóóráiban, illetve a konzultációs gyakorlatot felvevő hallgatónak, a konzultációk időpontjában.

TÉMAKÖRÖK

- I. A terület és tér helyzete a nemzetközi jogban
- II. A környezet nemzetközi jogon alapuló védelme
- III. A magánfél helyzete a nemzetközi jogban
- IV. A diplomáciai és konzuli kapcsolatok joga
- V. Az erőszak alkalmazásának szabályai (gyakorlati rész)
- VI. A fegyveres összeütközések joga
- VII. A nemzetközi büntetőjog
- VIII. Kiemelt jogesetek

KÖTELEZŐ TANANYAG

- az előadásokon elhangzottak
- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban: Tankönyv) alábbiakban megjelölt részei - használható a könyv 2018-as kiadása is, a vonatkozó részekkel
- kiemelt jogesetek összefoglalói
- egyes nemzetközi szerződések, jogszabályok, egyéb dokumentumok alábbiakban kiemelt részei (nem hivatalos szöveg!) (A jogszabályok, egyéb dokumentumok itt kiemelt rendelkezéseinek közzététele oktatási célból történik.)

AJÁNLOTT IRODALOM

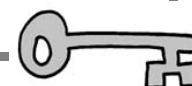
- Nagy Károly: Nemzetközi jog. Püski, Budapest 1999.
Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris, Budapest, 2011.

A TÁRGY CÉLJA

A tárgy célja, hogy megismertesse a hallgatókat a nemzetközi jog, mint jogi normarendszer működésének egyes szektorális területeivel. Ennek során a hallgatók betekintést kapnak a nemzetközi jog működésének lényeges részét képező olyan területekbe, mint például a magánfelek nemzetközi jogi helyzete; a terület és tér, a diplomáciai jog. A tanulmányok második félévében kiemelt cél az, hogy az elsajátított nemzetközi jogi tudás és látásmód birtokában, a nappali tagozaton a gyakorlati, szemináriumi munkára is figyelemmel, a hallgató képes legyen alapvető, gyakorlati nemzetközi jogi problémák megoldására is.

MÓDSZERTANI JAVASLATOK EGYÉNI TANULÁSHOZ

Az előadások illetve a szemináriumok látogatása kiemelten javasolt! (Az előadáson elhangzottak a kötelező tananyag részét képezik, és számonkérhetőek.)

Az egyéni tanulás során, a tematikának megfelelően, sorban haladjon, de itt a sorrend nem annyira kötött, mint az első féléves anyagnál. Az egyes témaköröknél először a „Tanulmányi segédlet” megfelelő részét olvassa el, azonosítsa a kötelező, írásos, vonatkozó tananyagrészt. Olvassa el és tanulja meg a könyvből az anyagot, az előadáson elhangzott kiegészítéseket, és olvassa hozzá a megjelölt nemzetközi szerződések, illetve jogszabályok, egyéb dokumentumok kiemelt rendelkezéseit a „Tanulmányi segédlet”-ből. Az adott témakör elsajátítása után, a „Tanulmányi segédlet” megfelelő részénél ellenőrizze tudását a gyakorló kérdések megválaszolásával, illetve ellenőrizze a külön kiemelt fogalmak ismeretét is.

A „Tanulmányi segédlet”-ben megtalálja a témákhoz tartozó nemzetközi szerződések, jogszabályok egyes, fontos rendelkezéseit. E rendelkezéseket gondosan tanulmányozza át, ugyanis a tanultaknak ez képezi tételes jogi háttérét. A jogszabályoknak ne a szövegét tanulja meg, hanem a szabályozás lényegét jegyezze meg, kiegészítve ezzel az előadáson és a könyvből tanultakat.

A TANANYAG SZÁMONKÉRÉSE, ÉRTÉKELÉSE

A tananyag számonkérése kollokvium formájában történik.

A vizsga helyét és időpontjait az általános szabályok szerint az egyetemi elektronikus nyilvántartórendszerben (Neptun) hirdetjük meg. A vizsga elsősorban írásban lesz, de a tanszék fenntartja azt a lehetőséget, hogy szóbeli vizsganapokat is tart.

A vizsgára külön tételsor nincs!

I. A TERÜLET ÉS A TÉR JOGI HELYZETE A NEMZETKÖZI JOGBAN

A tananyag

- előadás
- Kende et al. (szerk.): Nemzetközi jog. CompLex, Budapest, 2014. 14-19. fejezet
- egyes nemzetközi szerződések, dokumentumok kiemelt részei (nem hivatalos szöveg!)

A témakör vázlata

1. A terület jogállása

2. Államterület

- 2.1 Az államterület fogalma és alkotóelemei
- 2.2. Az államhatár
- 2.3. Az államterület megszerzésének és elvesztésének történeti jogcímei
- 2.4. A vízi államterület: édesvízi, tengeri terület
- 2.5. Az államterület tartozékai: csatlakozó övezet, kizárólagos gazdasági övezet, kontinentális talapzat
- 2.6. A légi tér nemzetközi jogi helyzete

3. Uratlan terület (terra nullius)

- 3.1. Fogalma, létrejötte, mai helyzete
- 3.2. Példák

4. Mindenki által szabadon használható terület (res communis omnium usus)

- 4.1. Közös jellemzői, fajtái
- 4.2. Az emberiség egészének javát szolgáló területek, erőforrások
- 4.3. Nyílt tenger
- 4.4. Tengerfenék
- 4.5. Világűr

5. Különleges státuszú területek

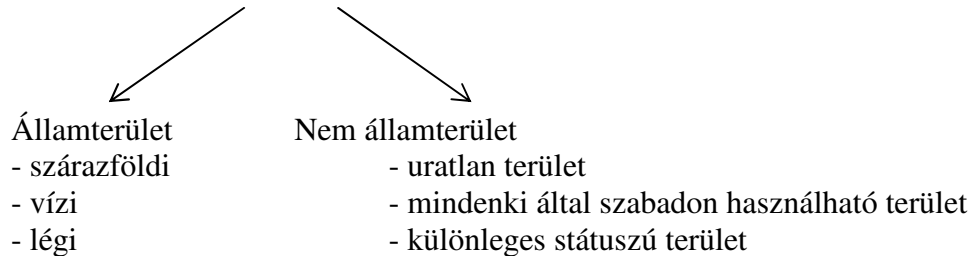
- 5.1. Az államnak nem saját állami területén gyakorolt területigazgatási hatáskörei
- 5.2. Nemzetközi igazgatás alatt álló területek
- 5.3. Vatikán
- 5.4. Egyéb speciális státuszú területek

A témakör általános áttekintése

(a kötelező tananyag megjelölésével)

1. A terület jogállása

1.1. A terület jogállása, jogállás szerinti felosztása

Az államterületnek nem minősülő területek (Tankönyv 327-328. o.)

- felsorolása
- állami jogosítványok

2. Az államterület

(Tankönyv 325-326. o.)

2.1 Az államterület fogalma és alkotóelemei

- o fogalma: az államterület az a térség, ahol az állam minden más állam kizárásával területi főhatalmat gyakorol
- o alkotó elemei: szárazföldi, vízi, légi
- o úszó államterület, repülő államterület

2.2. Az államhatár (Tankönyv 328-331. o.)

2.2.1. A határ fogalma, az államterület mint háromdimenziós tér

2.2.2. A határok kialakulása és megjelölése

- delimitáció és demarkáció
- folyami határ (sodorvonal - Talweg)

2.2.3. Határmegvonási elvek

- természetes határok elve
- történeti határok elve
- földrajzi összefüggés elve
- nemzetiségi/etnikai határok elve
- csillagászati (asztronómiai) határ elve

2.2.4. *Uti possidetis juris* elv

2.3. Az államterület megszerzésének és elvesztésének történeti jogcímei (Tankönyv 331-336. o.)

2.3.1. Természeti esemény

2.3.2. Egyoldalú foglalás (*occupatio*)

- fogalma, példák
- elhatárolása az *occupatio bellica*-tól és a *debelláció*tól

2.3.3. Annexió

- fogalma, példák

2.3.4. Cesszió

- fogalma, példák
- *cesszió plebiscitum*
- *cesszió adjudikáció*

2.3.5. Elbirtoklás

2.3.6. Átruházás

- adásvétel
- csere

2.3.7. Közigazgatási cesszió

2.3.8. Földrajzi összefüggés/egybefüggőség

2.4. A vízi államterület: édesvízi, tengeri terület (Tankönyv 339-353, 369-382. o.)

2.4.1. Édesvízi államterület (Tankönyv 369-382. o.)

2.4.1.1. Folyók

- nemzetközi folyó fogalma
- a nemzetközi folyók hajózási szabályai: hajózás szabadsága, *cabotage*, stb.
- folyók nem hajózási célú használata

2.4.1.2. Duna jogi helyzete

- szabályozás története
- 1948. évi belgrádi egyezmény és az 1998. évi kiegészítő jegyzőkönyve
- Duna Bizottság, parti állam és nem parti állam tagok
- jelenlegi kihívások, Rajna-Majna-Duna-csatorna

2.4.1.3. Egyéb megállapodások, pl.: Tiszára vonatkozó 1986. évi Szegedi Egyezmény

2.4.1.4. Több állam területére eső tavakra vonatkozó szabályok

- Fertő-tó

2.4.2. Tengeri államterület (Tankönyv 339-353 o.)

2.4.2.1. A tenger fogalma

2.4.2.2. A szabályozás kialakulása

- szokásjog
- 1958 - Genf: 4 egyezmény (nyílt tenger, parti tenger és csatlakozó övezet, halászat, kontinentális talapzat)
- 1982. évi ENSZ Tengerjogi Egyezménye

2.4.2.3. A tenger jogállása

- államterületet képező: pl. parti tenger, beltenger, szigetközi tenger
- államterület tartozékai: csatlakozó övezet, kizárólagos gazdasági övezet, kontinentális talapzat
- nem államterületet képező: nyílt tenger

2.4.2.4. Parti tenger

- fogalma, kiterjedése
- alapvonal megállapítása
- parti tenger jogállása

2.4.2.5. Beltenger (belvizek)

- fogalma

- a beltenger egyes részei: zárt tenger, öböl, történeti öböl, kikötők
- a beltenger jogi helyzete

2.4.2.6. Szigetközi tenger

2.4.2.7. Tengersizorok és tengeri csatornák sajátos helyzete

- fogalom, kettő közötti különbség
- jogállás
- tengersizorok pl.: Doveri-szoros, Magellán-szoros, Boszporusz és Dardanellák, Gibraltári szoros, Malakka-szoros, Korfu-szoros, Tirán-szoros, Szund-szoros, Kis- és Nagy-Belt
- nemzetközi tengeri csatornák pl.: Szezei-csatorna, Panama-csatorna, Kieli-csatorna

2.4.2.8. Tengerjogi jogviták rendezése

2.5. Az államterület tartozékai (Tankönyv 350-353 o.)

2.5.1. Fogalma, fajtái

2.5.2. Csatlakozó övezet

- kiterjedése
- jogállása, a parti állam jogai

2.5.3. Kizárólagos gazdasági övezet

- kiterjedése
- jogállása, a parti állam jogai

2.5.4. Kontinentális talapzat

- fogalma
- kiterjedése
- jogállása, parti állam jogai
- elhatárolás problémái, elvei
- Északi-tengeri kontinentális talapzat-ügye

2.6. A légi tér nemzetközi jogi helyzete (Tankönyv 361-368. o.)

- o kiterjedése, szabályozás kialakulása
- o légi közlekedés szabályai, szabadságelvei
- o egyezmények: 1919 - Párizs, 1929 - Varsó, 1944 - Chicago
- o ICAO: Polgári Légi Közlekedési Szervezet
- o a légi közlekedés biztonságát veszélyeztető cselekmények elleni küzdelem:

1963. évi Tokiói Egyezmény a légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről (kihirdetve: 1971. évi 24. tvr.)

1970. évi Hágai Egyezmény a légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről (kihirdetve: 1972. évi 8. tvr.)

1971. évi Montreali Egyezmény a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről (kihirdetve: 1973. évi 17. tvr.)

1988. évi kiegészítő Jegyzőkönyv az 1971. évi Montreali Egyezményhez a nemzetközi polgári repülést szolgáló repülőterek elleni jogellenes és erőszakos cselekmények visszaszorításáról (kihirdetve: 2004. évi XXXVII. tv.)

3. Uratlan terület (*terra nullius*)

- fogalma, létrejötte, mai helyzete
- Palmas-sziget ügye

4. Mindenki által szabadon használható terület (*res communis omnium usus*) és az emberiség közös öröksége (Tankönyv 354-357, 383-412. o.)

4.1. Közös jellemzői, fajtái

4.2. Az emberiség egészének javát szolgáló területek, erőforrások (399-412. o.)

4.3. Nyílt tenger (354-357. o.)

- o fogalma
- o használatának szabályai
- o joghatóság gyakorlása és a jogellenes cselekmények megtorlása a nyílt tengeren
- o kalózkodás és más illegális tevékenységek
- o hajózási balesetek (pl.: Lotus-ügy, Torrey Canyon-ügy)

4.4. Tengerfenék (357. o.)

- o jogi helyzete
- o a Zóna és jellemzői
- o Nemzetközi Tengerfenék Hatóság

4.5. Világűr (383-398. o.)

- o fogalma és elhatárolása
- o története és intézményrendszere
- o jogi helyzete
- o egyezmények
- o űrbeli tevékenységek és felelősség

5. Különleges státuszú területek

(Tankönyv 357-360. o.)

5.1. Az államnak nem saját állami területén gyakorolt területigazgatási hatáskörei

- o gyarmati múlthoz kapcsolódó jogintézmények: koncesszió, bérlet, protektorátus, mandátumrendszer, gyámsági rendszer, önkormányzattal nem rendelkező területek
- o több állam általi megszállás
- o nemzetközi szolgálat

5.2. Nemzetközi igazgatás alatt álló területek jellemzői

- o több állam által közösen igazgatott területek: Krakkó 1815-1846 között
- o egy nemzetközi szervezet által közvetlenül igazgatott területek
- o Nemzetek Szövetsége: Danzig
- o ENSZ: Namíbia, Kambodzsa, Kelet-Szlavónia, Koszovó stb.

- több nemzetközi szervezet általi igazgatás: Koszovó
- Palesztina és Kelet-Jeruzsálem
- Namíbia speciális helyzete
- Nyugat-Berlin speciális helyzete

5.3. Vatikán – Apostoli Szentszék

5.4. Egyéb, speciális státuszú területek (Tankönyv 357-360. o.)

5.4.1. Antarktisz

- földrajzi jellemzői
- 1959 - Antarktisz-egyezmény
- jogi helyzete

5.4.2. Északi-sarkvidék (Arktisz)

- földrajzi jellemzői
- szektor-elmélet

Nota bene! - Fontos fogalmak

terra nullius, államterület, államterület alkotó elemei, *occupatio*, *occupatio bellica*, debelláció, annexió, cesszió, cesszió plebiscitum, cesszió adjudikáció, adásvétel, bérlet, koncesszió, közigazgatási cesszió, határ, *Talweg*, asztronómiai határ, nemzetközi szolgálat, *sic utere tuo ut alienum non laedas*, nemzetközi folyó, *cabotage*, tenger, parti tenger, békés áthaladás, beltenger, szigetekközi tenger, zárt tenger, öböl, történeti öböl, légi közlekedés szabadságelvei, csatlakozó övezet, kontinentális talapzat, kizárólagos gazdasági övezet, *res communis omnium usus*, nyílt tenger, kalóztevékenység, Zóna, tengerszoros, tengeri csatorna, világűr, nemzetközi igazgatás, szektor-elmélet

Önellenőrző kérdések

Milyen jogállása lehet a nemzetközi jog alapján a területnek?

Mit jelent a *terra nullius*?

Hogyan válhat egy terület uratlanná?

Foglalja össze röviden a Palmas-sziget ügy lényegét!

Mi az államterület? Melyek az államterület részei?

Mit jelent az úszó államterület? Mit jelent a repülő államterület?

Mik a területi főhatalom jellemzői?

Mit jelent a személyi felségjog?

Milyen területszerzési jogcímek vannak?

Melyek a jogszerű területszerzési jogcímek a jelenlegi nemzetközi jog alapján?

Mit jelent az *occupatio*?

Mi a különbség az *occupatio* és az *occupatio bellica* között?

Mi a különbség az *annexió* és a *debelláció* között?

Mit jelent a *cesszió*?

Melyek voltak a Horthy-korszak területszerzésének jogcímei?

Hogyan valósulhat meg a nemzetközi jogban az elbirtoklás?

Mi a különbség a közigazgatási cesszió és a *cesszió* között?

Mit jelent a földrajzi összefüggés elve?

Mi az államhatár fogalma?

Mit az asztronómiai határ?

Milyen határmegvonási elvek vannak?

Mit jelent a *sic utere tuo ut alienum non laedas*?

Mit jelent a *cabotage*?

Melyek a fő elvei a nemzetközi folyókon való hajózásnak?

Mit jelent a hajózás szabadsága?

Mely államok a részesei az 1948. évi belgrádi egyezménynek? Ezek közül melyek a parti államok és melyek nem-parti államok?

Mondjon példát a nemzetközi folyók és tavak hajózáson kívüli hasznosítására!

Mi a tenger fogalma?

Melyek a tengeri államterületek?

Mely tengeri területek nem minősülnek államterületnek?

Mikor és hány egyezményben kodifikálták először a tengerjog szabályait?

Mikor és hol fogadták el az ENSZ Tengerjogi Egyezményét?

Melyek az államterület tartozékai?

Mi a parti tenger jogi helyzete?

A parti tenger alapvonalát hogyan állapítják meg?

Mi a különbség a parti tenger és a beltenger jogállása között?

Mit jelent a szigetközi tenger?

Mit jelent a békés áthaladás joga a parti tengeren?

Milyen esetekben terjed ki a parti állam joghatósága a vizén áthaladó idegen kereskedelmi hajóra?

Mi a különbség az öböl és a történeti öböl között?

Mely egyezmények szabályozzák a légitér jogi helyzetét?

Melyek a légi közlekedés szabadság-elvei?

Mely egyezmények szabályozzák a légi közlekedés biztonságát veszélyeztető cselekményeket?

Minek a rövidítése az ICAO?

Mi a különbség a parti tenger és a csatlakozó övezet jogi helyzete között?

Milyen szabályok vonatkoznak a kizárólagos gazdasági övezetre?

Mi a kontinentális talapzat földrajzi és jogi fogalma?

Mit jelent a *res communis omnium usus*?

Mely területek minősülnek mindenki által szabadon használható területnek?

Mit jelent a nyílt tenger szabadságának elve?

Milyen szabályok vonatkoznak a nyílt tengeren a jogellenes cselekmények megtorlására?

Mi a tengerfenék jogi helyzete?

Mi a Zóna?

Milyen vitarendezési szervet hozott létre az ENSZ Tengerjogi Egyezménye?

Melyik szerv felügyeli a Zóna gazdasági kiaknázását?

Mi a különbség a tengerszoros és a tengeri csatorna között?

Mondjon példákat a tengerszorosra és a tengeri csatornára!

Mely egyezmények vonatkoznak a világűr jogi helyzetére?

Hol van a légi tér és a világűr határa?

Mondjon példát a különleges státuszú területekre?

Mit jelent, hogy egy terület nemzetközi igazgatás alatt áll? Mondjon rá példát!

Mi a különbség az Antarktisz és az Arktisz szabályozása és jogi helyzete között?

Mit jelent a szektor-elmélet?

II. A KÖRNYEZET NEMZETKÖZI JOGON ALAPULÓ VÉDELME

A tananyag

- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban: Tankönyv) alábbiakban megjelölt részei

A tananyag vázlata

1. A környezetvédelmi szabályozás története
2. A nemzetközi környezetvédelem szervezeti keretei
3. A nemzetközi jog forrásai a környezetvédelmi szabályozásban és a szabályozás technikái
4. A szabályozás területei

1. A környezetvédelmi szabályozás története (Tankönyv 415-417. o.)

20. század második felétől

ENSZ Konferenciák:

- 1972. Stockholm, ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről
- 1992. Rio de Janeiro, Környezet és Fejlődés Világkonferencia
- 2002. Johannesburg, Fenntartható Fejlődés Világkonferencia
- 2012. Rio de Janeiro (Rio +20), Fenntartható Fejlődési Konferencia

Súlyos természeti katasztrófák: Torrey Canyon (1967), Amoco Cadiz (1978), Exxon Valdez (1989), Csernobil (1984)

2. A nemzetközi környezetvédelem szervezeti keretei (Tankönyv 417-419. o.)

2.1. Globális szinten

UNEP (United Nations Environment Programme), ENSZ Környezeti Programja (1972)
GEF (Global Environmental Facility), Globális Környezeti Alap
Egyéb szervezetek, szakosított intézmények, amelyeknek környezetvédelmi jelentősége van:
WMO, FAO, UNESCO, WHO, IAEA, IMO, ICAO

2.2. Regionális szinten

pl. Európa Tanács által elfogadott környezetvédelmi egyezmények

2.3. Helyi szinten
civil szervezetek, NGO-k

3. A nemzetközi jog forrásai a környezetvédelmi szabályozásban és a szabályozás technikái (Tankönyv 419-427. o.)

3.1. Szerződéses jog

- *Keretegyezmények*: pl. ENSZ Éghajlatváltozásról szóló keretegyezménye (1992.)
- *Nemzetközi szerződések, egyezmények*: pl. Biológiai Sokféleség Egyezmény (1992.), Helsinki Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról (1997.), Nemzetközi Egyezmény a bunkerolaj-szennyezéssel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi felelősségről (2001.)
- *Jegyzőkönyvek* (specifikus, kapcsolódó egyezmények): pl. Kyotói Jegyzőkönyv (1997.)
- *Mellékletek, listák*: általában ország-specifikus vállalások, szabályok

3.2. Szokásjog, környezetjogi elvek: különböző dokumentumokban és egyezményekben, kiemelkedő bírósági döntésekben találhatóak meg

3.2.1. Kárért való állami felelősség elve

szokásjogként – *Trail Smelter* ügy

Az állam felelős mindazon, a területéről eredő környezeti károkért, melyeket más állam területén vagy közös használatú területeken okozott.

Korfu-szoros ügye (Nemzetközi Bíróság – 1949) a *sic utere* elv megerősítése – egybehangzóan a *Trail Smelter* ügygel

Stockholm-21. elv, Rio-2. elv

Az államok szuverenitással rendelkeznek a különböző környezeti erőforrásaik felett, és felelősséggel tartoznak, hogy ne okozzanak határon átnyúló környezeti károkat.

3.2.2. Az együttműködés elve

Számos helyen előfordul, pl. Stockholm-24. elv, Rio-27. elv

Együttműködés célja, hogy: „...hatékonyan ellenőrzése alatt tartsa, megelőzze, csökkentse és megszüntesse a káros környezeti hatásokat...”

Mit jelent? Elemei lehetnek például:

1. Tájékoztatás (veszélyes tevékenységről - Rio-19. elv)
2. Konzultáció (veszélyes tevékenységről - Rio-19. elv)
3. Értesítés (környezeti ártalomról, akut veszélyhelyzetről - Rio-18. elv)
4. Segítségnyújtás (Rio-18. elv – a nemzetközi közösség)
5. Környezeti ártalmak enyhítése

3.2.3. A megelőzés elve

Pl. Stockholm-2. elv, Rio-4. elv

Komplex – többféle egyedi megnyilvánulása – például:

- (1) károkozás tilalma (általános) – Stockholm-21. elv, Rio-2. elv
- (2) a környezet védelme, megőrzése, fenntartása (általános) – Rio-7. elv
- (3) az elővigyázatosság elve (specifikus – tudományos bizonytalanság) – Rio-15. elv

Nemzetközi Bíróság

„A környezetre vonatkozó nemzetközi jognak része az államok azon általános kötelezettségének léte, melynek célja biztosítani, hogy a joghatóságán és ellenőrzésén belüli tevékenységek tartsák tiszteletben más államok, vagy a nemzeti ellenőrzésen kívüli területek környezetét.”

Tanácsadó vélemény a nukleáris fegyverek fenyegető létének és használatának jogszerűségéről (1996) – 29. pont

3.2.4. Az elővigyázatosság elve

Rio-15. elv

„A környezet védelme céljából az államoknak lehetőségeik szerint széles körben kell alkalmazniuk az elővigyázatos megközelítést. Ha komoly és visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem szolgálhat indokul, a környezetromlást megakadályozó költség-hatékony intézkedések elhalasztására.”

Elővigyázatosság elve – alkalmazási feltételek

- Elégséges tudományos eredmény, mely rámutat arra a lehetőségre, hogy egy tényező, körülmény káros az emberre és környezetre.
- E kár komoly és visszafordíthatatlan lenne.
- Tudományos bizonytalanság az ártalom jellegére, a hatások mibenlétére.
- Az elővigyázatos intézkedés költség-hatékony

Az elővigyázatosság elve - mit kell tenni? - példák

- Kockázatbecslés
- Megfigyelés
- Környezeti hatásvizsgálat
- Tevékenységekre, technológiára előírások (tiltás, korlátozások, határértékek, szabványok, stb.)
- Ellenőrzés
- Szabályok kikényszerítése (engedélyezési eljárás, vizsgálat, stb.)

3.2.5. A szennyező fizet elve – (nem nemzetközi szintű alkalmazás!)

Rio-16. elv

„A nemzeti hatóságoknak törekedniük kell a környezeti költségek megosztásának és a gazdasági eszközök felhasználásának elősegítésére, tekintetbe véve azt a megközelítést, hogy alapvetően a szennyezőnek kell viselnie a szennyezés költségét, figyelemmel a közérdekre, a nemzetközi kereskedelmi és befektetési folyamatok eltorzítása nélkül.”

3.2.6. Fenntartható fejlődés elve

Brundtland-jelentés, 1987-ben: *fejlődés, amely találkozik a jelen szükségleteivel anélkül, hogy megakadályozná a jövő generációkat saját szükségleteik kielégítésében.*

A fenntartható fejlődés pillérei: szociális, gazdasági és környezeti pillérek.

3.2.7. Közös, de megkülönböztetett felelősség elve

Rio-7. elv: fejlett és fejlődő országok közötti különbségtétel.

4. A szabályozás területei

(Tankönyv 427-449. o.)

4.1. Globális szabályozás, egyezmények, szokásjogi elvek

4.2. Szektorális jogterületek: egyes környezeti elemek, tényezők védelme – általában szerződések, egyezmények keretében.

- Flóra és fauna védelme (természetvédelem)
- Édesvizek védelme
- A talaj védelme
- Tengeri környezet védelme
- Légkör védelme – éghajlatváltozás
- Veszélyes anyagok és a hulladék

Nota bene! - Fontos fogalmak

megelőzés elve, az együttműködés elve, kulturális örökség, természeti örökség, világörökségi lista, biológiai sokféleség, biodiverzitás, veszélyeztetett fajok, klímaváltozás, elővigyázatosság elve, UNEP, akcióprogram, „szennyező fizet” elve, „fenntartható fejlődés” elve, Párizsi Klímaegyezmény, határon átnyúló szennyezés

Önellenőrző kérdések

Sorolja fel a nemzetközi környezetvédelmi jog elveit!

Mi az Agenda 21?

Sorolja fel a legfontosabb környezeti konferenciákat, amelyeket az ENSZ égisze alatt tartottak!

Milyen tipikus intézkedésekkel szolgálható az elővigyázatosság elve?

Soroljon fel három olyan nemzetközi egyezményt, mely az élővilág védelmét szolgálja!

Mi a természeti és kulturális világörökség?

A megelőzés elve milyen további elvekre bontható?

Mit jelent a fenntartható fejlődés elve?

Mit jelent a közös, de megkülönböztetett felelősség elve?

Milyen fontos nemzetközi dokumentumokat fogadtak el az 1992-es riói világkonferencián?

Mikor és milyen célból alakult meg az UNEP?

Soroljon fel öt olyan környezetvédelmi egyezményt, amelyet az Európa Tanács fogadott el!

III. A MAGÁNFÉL HELYZETE A NEMZETKÖZI JOGBAN

A tananyag

- előadások
- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban : Tankönyv) 453-539. o.
- egyes nemzetközi szerződések, dokumentumok alább kiemelt részei (nem hivatalos szöveg!)

A témakör vázlata

A magánfelek és a nemzetközi jog - általános bevezető

1. Az állampolgárság a nemzetközi jogban
2. A honosság a nemzetközi jogban
3. A külföldiek nemzetközi jogi helyzete
4. A menedékjog
5. Az emberi jogok védelme
6. A kisebbségek védelme

A témakör általános áttekintése

Magánfelek: természetes személy + személyek szerveződései, szervezetei (jogi személyek)

Ki a „hazai” - és ki a "külföldi"?

Természetes személy: állampolgárság

Jogi személy: honosság

1. Az állampolgárság a nemzetközi jogban

(Tankönyv 513-520. o.)

1.1 Állampolgárság szabályozása és a nemzetközi jog

Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága

„Azon, hagyományosan elfogadott tény ellenére, hogy az állampolgárság megadása és elismerése minden egyes állam saját döntésébe tartozik, napjaink fejleményei jelzik, hogy a nemzetközi jog bizonyos korlátokat állít az államok által élvezett hatáskörrel szemben, és az, ahogy az államok az állampolgársággal kapcsolatos kérdéseket szabályozzák, nem tekinthető kizárólagosan a belső joghatóság körébe tartozónak.”

4/84. tanácsadó vélemény: “A Costa Rica-i alkotmány állampolgárság megszerzésére vonatkozó rendelkezésének módosításáról” 32-34 §§

Állampolgárság – alapvető nemzetközi jogi jogforrások

<i>Univerzális</i>	<i>Magyarország</i>	<i>Európa</i>
-----	2002. évi III. tv.	Európai egyezmény az állampolgárságról 1997 – Strasbourg (EE)
NSZ az állampolgársági jog ütközésének egyes eseteiről Hága, 1930 (HE)	-----	Európai egyezmény a többes állampolgárság eseteinek csökkentéséről 1963 - Strasbourg
NSZ a hontalan személyek jogállásáról 1954 – New York	2002. évi II. tv.	-----
NSZ a hontalanság csökkentéséről 1961 – New York	-----	-----
NSZ a férjezett nők állampolgárságáról 1957 – New York	1960. évi 2. tvr.	-----

Állampolgárság a nemzetközi jogban – elemzési szempontok

- Néhány alapelv (minimális standard)
- Többes állampolgárság problémái
- Állampolgárság változása (az állampolgár korlátozott rendelkezési szabadsága)
- Az állampolgárság hiányának (hontalanság) problémái

1.2. Állampolgárság – nemzetközi jogi alapelvek

- Az állam joga meghatározni a feltételeket Pl. EE/1997 – 1. cikk; HE/1930 – 1. cikk
- Minden személynek joga van *valamilyen* állampolgársághoz. EE/1997 – 4. cikk a. pont;
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1948 – 15 (1) cikk
- Senki nem fosztható meg állampolgárságától önkényesen. EE/1997 – 4. cikk c. pont
- Diszkrimináció tilalma. EE/1997 – 5. cikk

1.3. Többes állampolgárság

1.3.1. Milyen területeken jelent problémát? L. *Mounier-ügy*

1.3.2. Keletkezése – számos ok /l. könyv

1.3.3. A többes állampolgárság hátrányainak kiküszöbölése – megoldások nemzetközi jogi eszközökkel

1.3.4. Kísérletek a többes állampolgárság kiküszöbölésére

- Új szerzésével automatikusan elveszti
- Többes állampolgárság keletkezésénél választ
- Lemondás megkönnyítése

1.4. Állampolgárság változása

1.4.1. Állampolgárság kérdése államutódlás esetén (*nemzetközi jogi opció*)

1.4.2. Lakosságcsere

1.4.3. Korlátozott rendelkezési szabadság (beleszólás)

- A személy akaratán kívül ne szerezzen (kivéve pl. születésnél)
- A személy akaratán kívül ne veszítse el
- A lemondás lehetősége (korlátokkal)
- Kérelmezési jog, és a kérelem hátrányos megkülönböztetés nélküli elbírálása

1.5. Az állampolgárság hiányának (hontalanság) problémái

- Miért keletkezik?
- A hontalan személyeknek nyújtott kedvezmények
- A hontalanság megelőzése, kiküszöbölése:
 - Állampolgárság megadásának kötelező előírása
 - Állampolgárság megszerzésének könnyítése (kedvezmények az állampolgárság megadásánál)
 - Állampolgárság elvesztésének korlátozása
- A nemzetközi jog szerepe – (l. pl. a két globális hontalansági egyezményt)

2. A honosság a nemzetközi jogban

(Tankönyv 520-521. o.)

2.1. A probléma: hol fontos a honosság kérdése?

2.2. A megoldások: kapcsolóelvek egy jogi személy és egy állam között

2.3. Mi dönti el? – háromszintű szabályozás:

- (1) belső jog (l. Nmjtvr.)
- (2) uniós normák szerepe (közvetve: l. *Überseering*, *Centros* ügyek!)
- (3) nemzetközi jog - kapcsolóelvek ütközése esetén

2.4. A nemzetközi jog szerepe a kapcsolóelvek ütközése esetén – l. *Barcelona Traction* ügy !!

3. A külföldiek jogi helyzete

3.1. A külföldiek jogi helyzetének általános jellemzői (l. még Tankönyv 521-522).

3.1.1. Külföldiek: kettős (többes) joghatóság alatt

3.1.2. Idegenjog: speciális rendelkezések külföldiekre

Idegenrendészet (l. 2007. évi II. törvény)

Ingatlanszerzés

Adózás

Munkavállalás

Gazdasági tevékenység folytatás

3.1.3. Idegenjog - a nemzetközi jog szerepe

Hármas szabályozás: *belső jog – EU/EGT szabályok – nemzetközi jog*

Nemzetközi jog:

1. Elvek - szokásjog
2. Szerződéses jog (pl. beruházásvédelem, emberi jogok, vízummentességi megállapodások, kiadatási szerződések, menekültjog, stb.)
3. Viszonosságra épülő gyakorlat

- Viszonosság - példa

Itv. 61. § (3) Harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény szerinti harmadik országbeli állampolgár részére az illetékfeljegyzési joggal járó perlés kedvezménye csak a Magyar Állam által kötött nemzetközi szerződés vagy viszonosság esetében engedélyezhető. A viszonosság kérdésében az igazságügyért felelős miniszter nyilatkozata irányadó.

3.2 Külföldiek bebocsátása

Külföldiek beutazása – általános feltételek

1. Útiokmány
2. Vízum (beutazáshoz, és tovább- vagy visszautazáshoz)
3. Anyagi fedezet
4. Nem áll kiutasítás, beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt
5. Nem veszélyezteti az EGT valamely tagállamának nemzet- vagy közbiztonságát, vagy nemzetközi kapcsolatait.

Határátlépés - okmányok
Tartózkodás

3.3. Külföldiek elküldése az állam területéről

3.3.1. a kiutasítás

(1) Kiutasítási okok (belső jog) – példák – 2007. évi II. tv. 43. §

(2) Kiutasítás nemzetközi jogi korlátai

- A joggal való visszaélés tilalma (l. *Bozano* ügy)
- Korlátok menekültek, hontalanok esetében
- Saját állampolgár kiutasításának tilalma
- Kollektív kiutasítás tilalma (a kiutasítás egyéni okai)
- Emberi jogok extraterritoriális hatása (*Soering* ügy)

belső jogban l. az alábbi rendelkezést:

2007. évi II. tv. harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról

51. § (1)

A visszairányítás, illetve a kiutasítás nem rendelhető el és nem hajtható végre olyan ország területére, amely az érintett tekintetében nem minősül biztonságos származási vagy biztonságos harmadik országnak, így különösen, ahol a harmadik országbeli állampolgár faji, vallási, nemzeti hovatartozása, egy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása vagy politikai véleménye miatt üldöztetés veszélyének lenne kitéve, továbbá olyan állam területére vagy olyan terület határára sem, ahol nyomós oknál fogva tartani lehet attól, hogy a visszairányított, illetve a kiutasított harmadik országbeli állampolgár az Alaptörvény XIV. cikk (2) bekezdésében meghatározott magatartásnak lenne kitéve (non-refoulement).

3.3.2. Visszautasítás

Visszafogadási (tolonc) egyezmények

Pl. 1999. évi LXXVIII. törvény a Magyarország és Németország között, személyeknek az államhatáron történő átadásáról-átvételéről szóló, Budapesten, 1997. december 1-jén aláírt egyezmény kihirdetéséről

3.3.3. Átadás

(nem nemzetközi jogi, hanem uniós jogi normák alapján - l. "európai elfogatóparancs")

3.3.4. Kiadatás

- Kiadatás - jogforrások
- A kiadatási bűncselekmények köre
- A kiadatás akadályai
- Kiadatás – a specialitás szabálya

4. A menedékjog a nemzetközi jogban

(Tankönyv 523-539. o.)

4.1. Diplomáciai menedékjog

Haya de la Torre ügy - Nemzetközi Bíróság (1950-1951)

4.2. Területi menedékjog

4.2.1. A menekültek nemzetközi jogi védelmének keretei

(1) A menekültek védelme a nemzetközi jogban történeti szempontból

(2) Általános egyezmény: genfi egyezmény a menekültekről 1951/1954

(3) ENSZ Menekültügyi Főbiztossága

- menekültként ismer el
- figyeli az államok menekültrendszereit

- képzéseket szervez
- ország-információkat nyújt
- orvosi, jogi, pszichológiai programokat finanszíroz
- nemzeti szabályozásokra javaslatokat tesz
- együttműködik NGO-kkal

4.2.2. Menekültjog Magyarországon - lényeges időpontok

1989	a menekültek védelme alkotmányos szinten (Alkotmány 65. §) és a genfi egyezmény kihirdetése (1989. évi 15. tvr.)
1997	a területi korlátozás feloldása, új menekülttörvény
2000	Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH)
2004	EU-csatlakozás, új szabályozási szint
2007	Új menekülttörvény – EU szabályozással összhangban

Belső, alapvető jogforrások:

- Alaptörvény XIV. cikk (3) bekezdés
- 2007. évi LXXX. tv. a menedékjogról
- 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet - a törvény végrehajtásáról

4.2.3. Ki a menekült ? (Genf 1951)

„Aki ... faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országban kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.”

4.2.4 A menekültként való elismerés akadályai

4.2.5. Menekültként való elismerés - eljárás

a belső jogban szabályozott - l. 2007. évi LXXX. tv. a menedékjogról

a menekülteljáráshoz hozzájutás - ***"non-refoulement"*** elve

Genfi Egyezmény 33. cikk

(1) Egyetlen Szerződő Állam sem utasítja ki vagy küldi vissza („refouler”) a menekültet azon ország területének határára, ahol élete vagy szabadsága faji, vallási okokból, nemzeti hovatartozása miatt, vagy abból az okból van veszélyeztetve, hogy bizonyos társadalmi csoporthoz tartozik, vagy bizonyos politikai véleményt vall.

(2) A jelen rendelkezésből folyó kedvezmény azonban nem illeti meg azt a menekültet, akiről alaposan feltehető, hogy veszélyezteti annak az országnak biztonságát, amelynek területén van, vagy aki mivel különösen súlyos bűncselekményért jogerősen elítélték, veszélyt jelent az illető ország lakosságára nézve.

4.2.6. A menekültként elismert személyeket megillető jogok

(1) a genfi egyezmény alapján

Általános jogok: pl. jog személyi okmányhoz, útiokmányhoz, mozgásszabadsághoz, közigazgatási segítséghez, stb.

Relatív jogok:

- Mint a fogadó állam állampolgárai pl. közoktatáshoz hozzájutás, állami segélyek
- Mint a legkedvezőbb elbánású külföldiek pl. fizetett munkavállaláshoz jog
- Nem kedvezőtlenebbül, mint általában a külföldiek pl. ingó-ingatlan tulajdona, szabadfoglalkozás, vállalkozás

(2) a menekültként elismertek jogai Magyarországon

2007. évi LXXX. törvény

10. § (1) A menekültet, ha törvény vagy kormányrendelet kifejezetten eltérően nem rendelkezik - a (2) és (3) bekezdésben foglalt kivétellel -, a magyar állampolgár jogai illetik meg, és kötelezettségei terhelik.

(2) A menekült

a) a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választása, valamint a helyi népszavazás kivételével nem rendelkezik választójoggal;

b) nem tölthet be olyan munkakört, illetve feladatkört, továbbá nem viselhet olyan tisztséget, amelynek ellátását jogszabály magyar állampolgársághoz köti.

(3) A menekült jogosult

a) a jogszabályban meghatározott személyazonosító igazolványra és - ha nemzetbiztonsági vagy közrendi érdek a kiállítását nem zárja ki - Genfi Egyezményben foglalt kétnyelvű úti okmányra,

4.2.7. Specifikus státuszban lévő külföldiek védelme

itt a védelmet közvetlenül a belső jog (uniós jog) biztosítja, nem a genfi egyezmény

(1) a menekültként való elismerést kérő személy (menedékkérő, mint státusz)

(2) oltalmazott

2007. évi LXXX. törvény

12. § (1) Magyarország oltalmazottként kiegészítő védelemben részesíti azt a külföldit, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén őt súlyos sérelem érné, és nem tudja, vagy az e veszélytől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni.

(3) menedékes

2007. évi LXXX. törvény

19. § Magyarország menedékesként ideiglenes védelemben részesíti azt a külföldit, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet

a) az Európai Unió Tanácsa - a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében

tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről szóló, 2001. július 20-i, 2001/55/EK tanácsi irányelvben (a továbbiakban: 2001/55/EK irányelv) meghatározott eljárás szerint - ideiglenes védelemre jogosultként elismert, vagy b) a Kormány ideiglenes védelemre jogosultként ismert el, mivel a csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése - így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód - miatt elmenekülni kényszerültek.

5. Az emberi jogok védelme a nemzetközi jogban

(Tankönyv 453-495. o.)

[ennél az anyagrésznél a tankönyvben foglaltak szerkezetét követjük]

6. A kisebbségek védelme a nemzetközi jogban

(Tankönyv 497-509. o.)

[ennél az anyagrésznél a tankönyvben foglaltak szerkezetét követjük]

Nota bene! - Fontos fogalmak

honosság, *ius soli* elve, *ius sanguinis* elve, hontalan, lakosságcsere, nemzetközi jogi opció, székhely-elv, bejegyzési elv, kontroll-elv, viszonyosság, vízum, útiokmány, elfogadhatósági feltételek, diplomáciai menedékjog, területi menedékjog, *non-refoulement* elve, menekült, oltalmazott, menedékes, nemzeti kisebbség

Önellenőrző kérdések

Sorolja fel az állampolgársággal kapcsolatos nemzetközi jogi (európai) alapelveket!

Milyen területeken, kérdésekben vethet fel problémát a többes állampolgárság?

Mit jelent az egyén állampolgársággal való korlátozott rendelkezési szabadsága?

Milyen kapcsolóelvek határozhatják meg a honosságot?

Mi a különbség a kiutasítás és kiadatás között?

Milyen formái lehetnek a külföldi államterületről való eltávolításának?

A kiutasításnak milyen nemzetközi jogi akadályai lehetnek?

Mi a különbség a menekült és a menedékes között?

A menekülteket megillető jogok a nemzetközi jogszabályok alapján.

Ki a menekült az 1951-es genfi egyezmény alapján?

Sorolja fel az egyéni kérelem elfogadhatósági feltételeit az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásban!

Az Emberi Jogok Európai Bíróságán az egyéni kérelmeket érdemben elsőfokon melyik testület bírálja el?

Az Emberi Jogi Bizottság szerepe az ENSZ keretében létrehozott emberi jogi védelmi rendszerben.

Soroljon fel három emberi jogi egyezményt, melyeket az Európa Tanács keretében fogadtak el.

Ismertesse a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai kartájának főbb rendelkezéseit!

IV. A DIPLOMÁCIAI ÉS KONZULI KAPCSOLATOK JOGA

A tananyag

- előadások
- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban : Tankönyv) 297-319. o.
- egyes nemzetközi szerződések, dokumentumok alább kiemelt részei (nem hivatalos szöveg!)

A témakör vázlata

1. A diplomáciai kapcsolatok története, jelentősége és forrásai
2. A diplomáciai kapcsolatok felvétele és megszűnése
3. A diplomáciai képviselet személyzete és feladatai
4. A diplomáciai mentességek és kiváltságok
5. A konzuli kapcsolatok joga
6. A konzuli képviselet személyzete és feladatai
7. A konzuli mentességek és kiváltságok

A témakör általános áttekintése

1. A diplomáciai kapcsolatok története, jelentősége és forrásai (Tankönyv. 299-300. o.)

1.1. A diplomáciai kapcsolatok szabályozásának megjelenése a nemzetközi jogban

-

Az 1961-es Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról preambuluma

Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról (kihirdetve: 1965. évi 22. tvr.)

[...]A világ népei ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását.

- Szokásjogi úton alakult ki a diplomáciai kapcsolatok gyakorlata az ókortól kezdődően
- Az állandó követségek intézményének megjelenésével a gyakorlat továbbfejlődött a 15-16. században az itáliai városállamokból kiindulva.
- 1818. Aacheni Jegyzőkönyv - A diplomáciai képviseletre vonatkozó szabályok, meghatározása.
- 1961 óta kodifikáltak a szabályok → Az ENSZ kodifikációs törekvéseinek részeként elfogadták az 1961-es Bécsi Egyezményt. A Bécsi Egyezmény a fennálló szokásjogot kodifikálta, ún. tiszta kodifikációs egyezmény, így a legtöbb állam ratifikálta.

1.2. A diplomáciai kapcsolatok meghatározása

- a diplomácia fogalma, elhatárolások, összefüggések

- a diplomáciai kapcsolatok meghatározása
- a diplomáciai jog célja, funkciója

2. A diplomáciai kapcsolatok felvétele és megszűnése

(Tankönyv. 300-302. o.)

Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról (kihirdetve: 1965. évi 22. tvr.) 2.cikk

Az államok között diplomáciai kapcsolatok felvétele és állandó diplomáciai képviseletek létesítése kölcsönös megegyezéssel történik.

- 2.1. A kapcsolatlétesítés feltétele: a kölcsönös elismerés (kölcsönösség)
A kapcsolatlétesítés módja: az államok közötti megállapodás
- 2.2. A diplomáciai képviseletvezető személyének kiválasztása és megbízása: akkreditáció, közös akkreditálás, többes akkreditálás
- 2.3 A megbízatás feltétele: agrément / előzetes jóváhagyás
- 2.4. Megbízatás kezdete: a megbízólevél átadása-mentességek, kiváltságok beállása
persona non grata kategória tisztázása
- 2.5. A diplomáciai kapcsolatok megszűnése- az állam államiságának megszűnésével
- 2.6. A diplomáciai kapcsolatok felfüggesztése, megszakítása - retorzióként

3. A diplomáciai képviselet személyzete és feladatai

(Tankönyv 302-303. o.)

- 3.1. A diplomáciai képviselet meghatározása, elhatárolása a *diplomáciai testülettől*
- 3.2. A képviselet személyzetének csoportosítása
diplomáciai személyzet - igazgatási és műszaki személyzet - kisegítő személyzet
- 3.3. A képviseletek vezetőinek osztályozása

Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról (kihirdetve: 1965. évi 22. tvr.)

14. cikk

1. A képviseletek vezetői három osztályba tartoznak, nevezetesen:

- a) az államfőhöz akkreditált nagykövetek vagy nunciusok és az ezekkel egyenrangú egyéb képviseletvezetők osztályába;*
- b) az államfőhöz akkreditált követek, miniszterek és internunciusok osztályába;*
- c) a külügyminiszterhez akkreditált ügyvivők osztályába.*

2. A képviseletek vezetői között osztályba tartozásuk alapján - a rangsorelsőbbiséget és a szertartásrendi kérdéseket kivéve - nem tehető megkülönböztetés.

- 3.4. A diplomáciai képviselet feladatai

Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról (kihirdetve: 1965. évi 22. tvr.)

3. cikk

1. A diplomáciai képviselet feladatköre - egyebek között - a következőkből áll:

- a) képviseli a küldő államot a fogadó államban;*
- b) védelmezi a fogadó államban a küldő állam, valamint a küldő állam polgárainak érdekeit a nemzetközi jog által megengedett keretekben;*
- c) tárgyal a fogadó állam kormányával;*

- d) tájékozik minden megengedett módon a fogadó államban levő viszonyokról és fejleményekről és ezekről jelentést tesz a küldő állam kormányának;*
e) előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között és fejleszti a gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolataikat.
2. E szerződés egyik rendelkezése sem értelmezhető olyképpen, hogy a diplomáciai képviselő nem fejthet ki konzuli tevékenységet.

4. A diplomáciai mentességek és kiváltságok

(Tankönyv 303-310. o.)

4.1. A mentességek és kiváltságok kategóriájának meghatározása, elhatárolás

4.2. A mentességek és kiváltságok jogalapja, elméletek (extraterritorialitás, képviseleti elmélet, funkcionalitás)

4.3. A diplomaták személyéhez fűződő mentességek

büntetőjogi mentesség

polgári és államigazgatási jogi mentesség

adó és vámügyi mentesség

lsd. a Teheráni túsziügy

Bécsi Egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról (kihirdetve: 1965. évi 22. tvr.)

31. cikk

1. A diplomáciai képviselő mentes a fogadó állam büntető joghatósága alól. A diplomáciai képviselő a fogadó állam polgári és államigazgatási joghatósága alól is mentes, kivéve:

a) a fogadó állam területén fekvő, magántulajdonban álló ingatlanra vonatkozó dologi jogi pert, hacsak a diplomáciai képviselő az ingatlant nem a küldő állam javára, a képviselő céljára tartja birtokában;

b) az olyan hagyatéki eljárással kapcsolatos pert, amelyben a diplomáciai képviselő magánszemélyként, mint végrendeleti végrehajtó, hagyatéki gondnok, örökös vagy hagyományos és nem a küldő állam képviselőjeként szerepel;

c) az olyan pert, amely a diplomáciai képviselő által a fogadó államban, hivatalos tevékenysége körén kívül folytatott bármilyen szabadfoglalkozással vagy kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos.

2. A diplomáciai képviselő nem köteles tanúvallomást tenni.

3. A diplomáciai képviselővel szemben semmiféle végrehajtási intézkedést nem lehet tenni, kivéve a jelen cikk 1. bekezdésének a)-c) pontjában említett eseteket, amennyiben a végrehajtás személye és lakása sérthetlenségének csorbítása nélkül foganatosítható.

4. A diplomáciai képviselő mentessége a fogadó állam joghatóságától nem vonja ki őt a küldő állam joghatósága alól.

4.4. A diplomáciai képviselő helyiségeinek sérthetlensége, az irattár védelme

A diplomáciai menedékjog intézménye *lsd. Haya de la Torre-ügy, Assange-ügy (Wikileaks-ügy)*

4.5. Vagyontárgyakhoz kapcsolódó mentesség (közlekedési eszközök, diplomáciai poggyász)

4.6. Kiváltságok, egyéb könnyítések (lobogó- és címerhasználat)

4.7. Lemondás a mentességről-az állam kiváltsága

5. A konzuli kapcsolatok joga (Tankönyv 310-312 o.)

5.1. A konzuli jog kialakulása

ókori előzmények

konzuli bíráskodás intézménye

20. század-a kétoldalú konzuli kapcsolatok kialakulása

kodifikáció-az ENSZ égisze alatt→1963-as Bécsi Egyezmény a konzuli kapcsolatok jogáról

5.2. A konzuli kapcsolatok létesítése

A kapcsolatlétesítés feltétele: a kölcsönös elismerés (kölcsönösség)

A kapcsolatlétesítés módja: konzuli egyezmény

Megbízatás kezdete: megbízólevél-konzuli pápens kiállítása

a fogadó állam részéről működési engedély (exequatur) szükséges

A konzuli kapcsolatok megszűnése

6. A konzuli képviselet személyzete és feladatai (Tankönyv 312-315. o.)

6.1. Konzuli tisztviselő kategóriája- hivatásos illetve tiszteletbeli konzul elhatárolása

6.2. Konzuli kerületek fogalma

6.3. Konzuli feladatkörök

Bécsi Egyezmény a konzuli kapcsolatokról (kihirdetve: 1987. évi 13. tvr.)

5.cikk

A konzuli feladatok a következők:

- a) a küldő állam, valamint a küldő állam honosai, természetes és jogi személyei érdekeinek védelme a fogadó államban, a nemzetközi jog által megengedett keretek között;*
- b) a küldő állam és a fogadó állam közötti kereskedelmi, gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatok fejlesztésének előmozdítása, és baráti kapcsolataik elősegítése minden más módon, az Egyezmény rendelkezéseinek keretei között;*
- c) tájékoztató minden megengedett módon a fogadó állam kereskedelmi, gazdasági, kulturális és tudományos életének viszonyairól és alakulásáról, ezekről jelentéstétel a küldő állam kormányainak és felvilágosítás adása az érdekelt személyeknek;*
- d) útlevelek és egyéb útiokmányok kiállítása a küldő állam honosai részére, valamint vízumok és megfelelő iratok kiadása a küldő államba utazó személyek számára;*
- e) segítség és támogatás nyújtása a küldő állam honosai, természetes és jogi személyei részére;*
- f) eljárás közjegyzői és anyakönyvvezetői minőségben és ezekhez hasonló, valamint egyéb közigazgatási feladatok végzése, amennyiben ezt a fogadó állam törvényei és más jogszabályai nem tiltják;*
- g) a küldő állam honosai, természetes és jogi személyei érdekeinek védelme a fogadó állam területén folyó hagyatéki ügyekben, a fogadó állam törvényeinek és más jogszabályainak megfelelően;*
- h) a fogadó állam törvényei és más jogszabályai által megszabott keretek között a küldő állam kiskorú és cselekvőképtelen állampolgárai érdekeinek védelme, különösen, ha számukra gyámság vagy gondnokság elrendelése szükséges;*

i) a fogadó államban hatályban levő gyakorlat és eljárási szabályok figyelembevételével a küldő állam honosainak képviselte vagy megfelelő képviselőjük biztosítását szolgáló intézkedése tétele a fogadó állam bíróságai vagy más hatóságai előtt avégből, hogy a fogadó állami törvényeinek és más jogszabályainak megfelelően ideiglenes intézkedések hozatalát kérik ezen állampolgárok jogainak és érdekeinek megóvására, amennyiben azok távollétük vagy bármely más ok miatt jogaikat és érdekeiket nem tudják időben megvédeni;

j) bírósági és peren kívüli iratok továbbítása vagy megkeresésének teljesítése a hatályos nemzetközi megállapodásoknak megfelelően vagy ilyen megállapodások hiányában a fogadó állam törvényeivel és más jogszabályaival összeegyeztethető minden más módon;

k) a küldő állam törvényeiben és más jogszabályaiban előírt ellenőrzési és felügyeleti jogok gyakorlása a küldő állam szerinti nemzeti hovatartozással rendelkező tengeri és folyami hajók, a küldő államban lajstromozott repülőgépek, valamint ezek személyzete felett;

l) segítség nyújtása a jelen Cikk k) pontjában említett hajóknak és repülőgépeknek, valamint azok személyzetének, a hajók útjáról szóló nyilatkozatok átvétele, a hajóokmányok megvizsgálása és láttamozása, valamint a fogadó állam hatóságai jogkörének csorbítása nélkül vizsgálat folytatása az útközben történt balesetekre vonatkozóan, és amennyiben a küldő állam törvényei és más jogszabályai engedélyezik, a kapitány, a tisztek és a tengerészek közötti mindenfajta vitás ügy rendezése;

m) a küldő állam által a konzuli képviselőre bízott bármely más feladat elvégzése, amelyet a fogadó állam törvényei és más jogszabályai nem tiltanak, illetve amelyeket a fogadó állam nem ellenez vagy amelyeket a küldő állam és a fogadó állam között hatályban levő nemzetközi megállapodások tartalmazna.

Konzuli védelem kategóriája, esetei, elhatárolása a diplomáciai védelemtől

7. A konzuli mentességek és kiváltságok

(Tankönyv 315-318. o.)

7.1. Kiváltságok, egyéb könnyítések (lobogó-és címerhasználat)

7.2. A konzuli képviselő helyiségeinek sérthetlensége, az irattár védelme, vagyontárgyakhoz kapcsolódó mentesség (közlekedési eszközök, konzuli poggyász)

7.3. A konzuli képviselőkre vonatkozó mentességek (büntetőjogi mentesség)

Bécsi Egyezmény a konzuli kapcsolatokról (kihirdetve: 1987. évi 13. tvr.) 41-44.cikk

1. A konzuli tisztviselőket őrizetbe venni vagy előzetes letartóztatásba helyezni csakis súlyos bűncselekmény elkövetése esetén és az illetékes igazságügyi hatóság határozata alapján lehet.

2. A jelen Cikk 1. bekezdésében említett eset kivételével a konzuli tisztviselőket nem lehet bebörtönözni, sem személyes szabadságukat bármely más módon korlátozni, kivéve, ha ez jogerős bírói ítélet végrehajtásaként történik.

3. Ha a konzuli tisztviselő ellen büntető eljárást indítottak, köteles megjelenni az illetékes hatóságok előtt. Az eljárást azonban a konzuli tisztviselőt hivatali állásából következően megillető tisztelettel és -a jelen Cikk 1. bekezdésben említett eset kivételével -oly módon kell lefolytatni, hogy az minél kisebb mértékben akadályozza a konzuli feladatok végzését. Ha a jelen Cikk 1. bekezdésében említett körülmények között szükségessé válik a konzuli tisztviselő előzetes letartóztatásba helyezése, ellene az eljárást a legrövidebb határidőn belül meg kell indítani.

.....

A konzuli személyzet valamely tagjának letartóztatásáról, előzetes letartóztatásba helyezéséről vagy az ellene indított büntető eljárásról a fogadó állam köteles azonnal értesíteni a konzuli képviselő vezetőjét. Ha az említett intézkedések valamelyikét a konzuli képviselő vezetőjével

szemben alkalmazzák, a fogadó állam köteles erről a küldő államot diplomáciai úton tájékoztatni.

.....

1. A konzuli tisztviselők és a konzuli alkalmazottak a konzuli feladatok gyakorlása során végzett cselekményeik tekintetében nem tartoznak a fogadó állam bírói és államigazgatási joghatósága alá.

2. A jelen Cikk 1. bekezdésének rendelkezései azonban nem alkalmazandók:

a) az olyan szerződés kötéséből eredő polgári per esetén, amelyet valamely konzuli tisztviselő vagy konzuli alkalmazott kifejezetten vagy hallgatólágosan nem a küldő állam megbízottjaként kötött; vagy

b) valamely harmadik személy által indított olyan polgári per esetén, amelyet gépjármű, hajó vagy repülőgép által a fogadó állam területén okozott balesetből származó kártérítés iránt indítottak.

.....

1. A konzuli képviselet tagjait fel lehet hívni arra, hogy bírói vagy államigazgatási eljárás során tanúvallomást tegyenek. A konzuli alkalmazottak és a kisegítő személyzet tagjai a tanúvallomást -a jelen Cikk 3. bekezdésében említett eseteket kivéve -nem tagadhatják meg. Ha valamely konzuli tisztviselő a tanúkénti közreműködést megtagadja, vele szemben semmiféle kényszerintézkedés vagy más szankció nem alkalmazható.

2. A tanúvallomást kérő hatóság köteles elkerülni, hogy a konzuli tisztviselőt feladatai teljesítésében akadályozza. E hatóság a konzuli tisztviselő tanúvallomását -minden olyan esetben, amikor az lehetséges -annak lakásán vagy a konzuli képviseleten is felveheti vagy írásbeli nyilatkozat formájában is elfogadhatja.

3. A konzuli képviselet tagjai nem kötelesek vallomást tenni a hivataluk gyakorlásával kapcsolatos tényekről, és nem kötelesek bemutatni az erre vonatkozó levelezést és hivatalos okmányokat. Joguk van megtagadni azt is, hogy mint a küldő állam nemzeti jogának szakértői tegyenek vallomást.

7.4. Tiszteletbeli konzulok speciális helyzete

7.5. Kiváltságok, mentességek kezdete és vége, lemondás a mentességről

Nota bene! - Fontos fogalmak

diplomácia, diplomáciai képviselet, *agrément*, állandó ügyvivő, ideiglenes ügyvivő, pápai *nuncius*, diplomáciai testület, *doyen*, *attasé*, szakattasé, *persona non grata*, *extra-territorialitás*, kiváltság, mentesség, diplomáciai *asylum*, különleges diplomáciai misszió, állandó képviselet, *exequatur*, konzuli védelem, konzuli ügynök

Önellenőrző kérdések

Mi a diplomáciai képviselet?

Melyik egyezmény szabályozza a diplomáciai kapcsolatokat? Melyik jogszabály hirdette ki Magyarországon?

Melyik egyezmény szabályozza a konzuli kapcsolatokat? Melyik jogszabály hirdette ki Magyarországon?

Mik a diplomáciai képviselet feladatai?

Melyek a diplomáciai funkció megszűnésének okai?

Mit jelent a *persona non grata*?

Mi a különbség a diplomaták, az igazgatási és műszaki személyzet és a kisegítő személyzet kiváltságai és mentességei között?

Milyen mentesség illeti a diplomáciai épületeket és közlekedési eszközöket?

Mit jelent a diplomáciai *asylum*? Mondjon rá példát!

Mi a különbség a diplomáciai testület és a különleges diplomáciai misszió között?

Mi a különbség a diplomáciai testület és a konzulátusok feladatai között?

Mi a különbség a diplomaták és a konzulok kiváltságai és mentességei között?

Melyek a konzuli megbízás megszakadásának okai?

Mi a különbség a konzuli védelem és a diplomáciai védelem között?

V. AZ ERŐSZAK ALKALMAZÁSÁNAK SZABÁLYAI

az anyag elméleti része az első félév tananyagához tartozott, itt a témakör gyakorlati vonatkozásaival foglalkozunk (jogeselelemzés)

A tananyag

- előadás, illetve szeminárium anyaga (a kérdéskör gyakorlati része és jogesetek elemzése)

[ismétlésként és háttéranyagként: Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban : Tankönyv) 717-787. o.]

A témakör vázlata

- Nicaragua-ügy - l. kiemelt jogesetek között
- előadáson, illetve szeminárium tárgyalt egyéb, vonatkozó esetek

Nota bene! - Fontos fogalmak

agresszió, beavatkozás, fegyveres támadás, kollektív önvédelem, preventív önvédelem, erőszak alkalmazása, erőszakkal fenyegetés, szuverenitás sérelme, betudhatóság, segítségnyújtás, joghatóság, elfogadhatósági feltételek, alávetési nyilatkozat, ratifikáció

Önellenőrző kérdések

Szokásjogi szabály-e az erőszak tilalma?

Milyen nemzetközi szokásjogi elemek épültek be az önvédelem jogába?

Mennyiben igazolhat fegyveres beavatkozást a külföldön tartózkodó állampolgárok védelme?

A Nemzetközi Bíróság hogy határozta meg a kollektív önvédelem feltételeit a Nicaragua-ügyben?

VI. A FEGYVERES KONFLIKTUSOK JOGA

(A fegyveres konfliktusok és a semlegesség nemzetközi joga)

A tananyag

- Előadások
- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban: Tankönyv) 789-832. o.

A témakör vázlata

1. A háború joga a nemzetközi jogban

- 1.1. A háború fogalma, megindítása, és a hadiállapot jogkövetkezményei
- 1.2. A fegyveres erő részei
- 1.3. Tiltott fegyverek és tiltott hadviselési módok, fegyverkorlátozás
- 1.4. A védett személyek köre és nemzetközi jogi védelmük háborúban
- 1.5. A polgárháborúra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok, a polgárháborús felek helyzete, felelőssége. A hadviselőként és felkelőként való elismerés

2. A semlegesség a nemzetközi jogban

- 2.1. Az állandó semlegesség
- 2.2. A politikai semlegesség
- 2.3. A háborús semlegesség

3. A nemzetközi humanitárius jog

- 3.1. A nemzetközi humanitárius jog kialakulása
- 3.2. A nemzetközi humanitárius jog jogforrási rendszere
- 3.3. A nemzetközi humanitárius jog alapelvei
- 3.4. A nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok elhatárolása
- 3.5. A nemzetközi humanitárius jog működésének biztosítása és a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának szerepe

A témakör általános áttekintése

(a kötelező tananyag megjelölésével)

1. A háború joga a nemzetközi jogban

A háborúval kapcsolatos nemzetközi jogi szabályozás két nagyobb területet érintett korábban

- o *Ius ad bellum*: az államok joga a háborúra, a háborúindítás szabályait jelentette.
 - o Évszázadokon át semmi nem korlátozta az államokat a háború megindításában, egészen a XIX. század végéig illetve az ENSZ Alapokmány erőszak tilalmát rögzítő rendelkezéséig
 - o (1. erőszak tilalmának elve) ENSZ Alapokmány 2.cikk 4.pont

- *Ius in bello*: hadviselés szabályozása, a háború viselésének szabályai azzal a céllal, hogy a háború pusztítását minél inkább csökkentse
- Az ily módon kialakult szabályok két nagy csoportba sorolhatók:
- Hágai jog: a katonai vonatkozásban vett hadviselés nemzetközi jogi szabályozása
Az erre vonatkozó szabályokat a két hágai békekonferencián fogadták el (1899, 1907) meghatározva ezzel azokat az eljárásokat és fegyvereket, amelyekkel a háborút jogszerűen lehet folytatni
- Genfi jog: a nemzetközi jog azon szabályait tartalmazza, amelyek a háború áldozatait védik, ez más szóval az ún. humanitárius jog.

1.1. A háború fogalma, megindítása, és a hadiállapot jogkövetkezményei

Hágai jog fontosabb forrásai

- 1899. és 1907. évi hágai békekonferencián elfogadott nemzetközi egyezmények,
- 1954. évi hágai egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés idején való védelméről,
- 1977. évi első genfi jegyzőkönyv

A háború fogalma, az agresszió meghatározása

Hadüzenet és a hadiállapot fontosabb jogi következményei

- Hadüzenet - ultimátum fogalma elhatárolása
- Hadiállapot bekövetkezése, jogkövetkezményei
 - A hadviselő államok között megszakadnak a diplomáciai, konzuli, kereskedelmi, közlekedési és hírközlési kapcsolatok (kivételek lehetségesek)
 - A hadiállapot hatása a hadviselő államok szerződéseire
 - Egyéb jogkövetkezmények, például: ellenséges állam állampolgárainak internálása

1.2. A fegyveres erő részei (Tankönyv 802-803. o.)

- *Kombattánsok* - *nem kombattánsok* (-egyenruhában vannak, de katonai cselekményeket nem foganatosítanak)
- *Kombattánsok* - *harcosok*; a polgári lakosságtól lehetőség szerint el kell különülniük, két nagyobb csoportba sorolhatók
 - Reguláris haderő részei: sorozott személyek, vagy önkéntesek, akik egyenruhát viselnek
 - Irreguláris haderő részei. A szervezett ellenállási mozgalom tagjai (partizánok)

1.3. Tiltott fegyverek és tiltott hadviselési módok, fegyverkorlátozás (Tankönyv 815-832.o.)

Fontos kiemelni, hogy például

- Tilos megkülönböztetés nélküli támadást indítani
- Tilos a kulturális javak ellen irányuló támadás
- A fegyvereket tekintve a hadviselő feleknek nincs korlátlan joguk az ellenségnek ártó eszközök megválasztásában, így tilos minden olyan fegyver alkalmazása, amely szükségtelen szenvedést okoz.
- Az erre vonatkozó tilalmak forrásai:

Általános tilalom - *Martens klauzula* - 1907. évi IV. hágai Egyezmény záradéka

A polgári személyek és kombattánsok a nem szabályozott esetekben is a nemzetközi jog olyan elveinek oltalma és uralma alatt maradnak, amelyek a kialakult szokásokból, az emberiség alapelveiből és a közlelkiismeret követelményeiből folynak.

- Pl. 1925. évi genfi jegyzőkönyv a mérgező, fojtó vagy hólyaghúzó gázokról és baktériumfegyverekről

Fegyverkorlátozás – két- vagy többoldalú nemzetközi megállapodásokkal.

- Nukleáris fegyverek korlátozása
- Egyéb tömegpusztító fegyverek korlátozása

1.4. A védett személyek köre és nemzetközi jogi védelmük háborúban (Tankönyv 802-805. o.)

1.5. A polgárháborúra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok, a polgárháborús felek helyzete, felelőssége. A hadviselőként és felkelőként való elismerés

A nem nemzetközi jellegű összeütközések nemzetközi szabályai

1977. évi II. számú genfi jegyzőkönyv 1. cikk

1.(Az Egyezmény) vonatkozik minden olyan fegyveres összeütközésre, (...), amely egyik Magas Szerződő Fél területén annak fegyveres erői és olyan kormányellenes fegyveres erők, illetve más szervezett fegyveres csoportok között tör ki, amelyek felelős parancsnokság alatt állnak és ellenőrzést gyakorolnak az ország területének egy része felett, ami lehetővé teszi számukra, hogy folyamatos és összehangolt harci tevékenységet hajthassanak végre, és jelen Jegyzőkönyvet alkalmazzassák.

2. A jelen Jegyzőkönyv nem vonatkozik belső zavargások és feszültségek során előálló helyzetekre, mint például zendülésekre, elszigetelt vagy szórványos erőszakos cselekményekre és egyéb hasonló természetű cselekményekre, minthogy azok nem fegyveres konfliktusok.

- Egyéb belső konfliktusok
- A polgárháborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályok
- A hadviselőként és felkelőként való elismerés

2. A semlegesség a nemzetközi jogban

- 2.1. Az állandó semlegesség
- 2.2. A politikai semlegesség
- 2.3. A háborús semlegesség

3. A nemzetközi humanitárius jog

(Tankönyv 791-812.o.)

3.1. A nemzetközi humanitárius jog kialakulása

3.2. A nemzetközi humanitárius jog jogforrási rendszere

1949 Genfi Egyezmények

- I. Genfi Egyezmény a hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegek helyzetének javításáról
- II. Genfi Egyezmény a tengeri haderők sebesültjei és betegek helyzetének javításáról
- III. Genfi Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról
- IV. Genfi Egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről

Kiegészítő jegyzőkönyvek

- 1977 – Jegyzőkönyv az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről
- 1977 – Jegyzőkönyv az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről

Egyéb nemzetközi szerződések és a szokásjog szerepe

3.3. A nemzetközi humanitárius jog alapelvei

- 3.3.1. emberiesség elve
- 3.3.2. szükségesség elve
- 3.3.3. különbségtétel elve
- 3.3.4. arányosság elve

3.4. A nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok elhatárolása

Az 1949. évi genfi egyezmények közös 3. cikkének jelentősége – a humanitárius jog alkalmazhatósága nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén is.

Tadić-ügy – fegyveres konfliktus fogalma: „elhúzódó fegyveres erőszak a kormányzati hatóságok és szervezett fegyveres csoportok között, vagy ez utóbbi csoportok között.”

3.5. A nemzetközi humanitárius jog működésének biztosítása és a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának szerepe

Nota bene! - Fontos fogalmak

genfi jog, hágai jog, *si omnes* klauzula, kombattánsok, *Martens*-klauzula, védőhatalom, agresszió, állandó semlegesség, humanitárius nemzetközi jog, nemzetközi fegyveres összeütközés, fegyverkorlátozás, proliferáció

Önellenőrző kérdések

- Mi a genfi jog?
- Mi a *si omnes* klauzula?
- Milyen általános tilalmat mond ki a Martens klauzula?
- Melyek a hadiállapot jogkövetkezményei?
- Mi a feladata a védőhatalomnak?
- Mit szabályoz az atomszorompó szerződés?
- Mit takar a humanitárius diplomácia?
- Kik a kombattánsok?

VII. A NEMZETKÖZI BÜNTETŐJOG

A tananyag

- előadás
- Nemzetközi jog (Szerk.: Kende Tamás és mások) Complex Kiadó, Budapest 2014. (a továbbiakban: Tankönyv) alábbiakban megjelölt részei
- egyes nemzetközi szerződések, dokumentumok kiemelt részei (nem hivatalos szöveg!)

A témakör vázlata

1. A nemzetközi büntetőjog fogalma
2. A nemzetközi büntetőjog története
 - 2.1. Előzmények, kísérletek a nemzetközi jogi felelősségre vonásra:
 - 2.2. Nemzetközi Katonai Törvényszék
 - 2.3. Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék
3. Nemzetközi bűncselekmények
 - 3.1. Háborús bűncselekmények
 - 3.2. Emberiesség elleni bűncselekmények
 - 3.3. Népiirtás
 - 3.4. Agresszió
4. A nemzetközi büntetőbíróságok intézményrendszere
 - 4.1. *Ad hoc* törvényszékek
 - 4.1.1. Jugoszlávia-törvényszék
 - 4.1.2. Ruanda Nemzetközi Büntetőtörvényszék
 - 4.2. Nemzetközi Büntetőbíróság
 - 4.3. Hibrid nemzetközi büntetőtörvényszékek
5. Alternatív módszerek a felelősségre vonásra
 - 5.1. Tényfeltáró és békéltető bizottságok
 - 5.2. Kártérítési keresetek nemzeti bíróságok előtt

A témakör általános áttekintése

(a kötelező tananyag megjelölésével)

1. A nemzetközi büntetőjog fogalma

(Tankönyv 543-544. o.)

A nemzetközi jog nemzetközi bűncselekményekkel foglalkozó azon területe, amelyen a bűncselekmény tényállásának meghatározása és az elkövetők felelősségre vonásának kötelezettsége közvetlenül a nemzetközi szokásjogból ered, vagyis az egyéni büntetőjogi felelősség állami aktusok hiányában is a nemzetközi jogból származik.

- ez alapján nemzetközi bűncselekmények: agresszió, háborús bűncselekmények, emberiesség elleni bűncselekmények, népiirtás

- nem nemzetközi bűncselekmények, amelyek esetén nemzetközi szerződés vagy szokásjog ír elő kodifikációs kötelezettséget az államok számára pl.: kalózkodás, embercsempészet, terrorizmus, pénzhamisítás

A modern büntetőjog egyik alapelve az *autdedere*, *autjudicare*-elv, vagyis, a joghatósággal bíró államnak két lehetősége van: vagy eljár az adott ügyben, vagy kiadja olyan állam vagy nemzetközi bírói fórum számára a terheltet, amely hajlandó az eljárás lefolytatására.

2. A nemzetközi büntetőjog története

(Tankönyv 544-549. o.)

2.1 Előzmények, kísérletek a nemzetközi jogi felelősségre vonásra:

- 1474: Peter von Hagenbach pere
- 1918: II. Vilmos német császár felelősségre vonására tett kísérlet
- 1920: a sèvres-i béke rendelkezik az örmény népirtásért felelős török személyek bíróság elé állításáról
- 1921: a háború szabályait megsértő német katonák pere a Birodalmi Legfelsőbb Bíróság előtt

2.2 Nemzetközi Katonai Törvényszék (Nürnberg, 1945-1946)

Az 1943-ban elfogadott Moszkvai Nyilatkozat alapján a szövetségesek a háborús bűnösök felelősségrevonására Nemzetközi Katonai Törvényszéket állítottak fel, amely négy tagból és négy póttagból állt(öket a londoni egyezmény aláírói jelölték ki – USA, Szovjetunió, Egyesült Királyság és Franciaország képviselői).

Három nemzetközi bűncselekmény valamelyike miatt lehetett a háborús főbűnösöket a Nemzetközi Katonai Törvényszék elé állítani:

- A béke elleni bűncselekmények (támadó háború szervezése, előkészítése, kirombantása és viselése, a béke elleni bűncselekményre irányuló tervben vagy összeesküvésben való részvétel),
- a háborús bűncselekmények (a háború törvényeinek és szokásainak megsértése, a katonai szükségesség által nem indokolt pusztítások stb.),
- az emberiesség elleni bűncselekmények (polgári lakosok meggyilkolása, rabságba vitele, száműzetése, kegyetlenkedés a polgári lakossággal).

2.3 Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék (Tokió, 1946-1948)

1946-ban Douglas McArthur amerikai tábornok, a szövetséges erők távol-keleti erőinek főparancsnoka rendelettel állította fel. Hatásköre a béke elleni bűnökre, a háború bevett szabályainak megsértésére, valamint a civil lakosság kárára elkövetett embertelen cselekedetekre terjedt ki. A japán fegyverszüneti szerződést aláíró 9 országot (Ausztrália, Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Kanada, Kína, Nagy-Britannia, Szovjetunió, Új-Zéland), valamint a később bevont Fülöp-szigeteket és Indiát egy-egy bíró képviselte a testületben.

3. Nemzetközi bűncselekmények

(Tankönyv 549-557. o.)

3.1. Háborús bűncselekmények

Általánosságban a nemzetközi humanitárius jog azon rendelkezéseinek megsértése, amely a nemzetközi közösség által védett értéket fogalmaz meg. Megállapításának feltétele, hogy a magatartás a humanitárius jogi norma súlyos megsértésének minősüljön, érvényesülnie kell a *nullumcrimen sine lege* elvnek, valamint, hogy a szabály megértéséhez egyéni büntetőjogi felelősség kapcsolódjon. Nem szükségképpen feltétel fegyveres konfliktus fennállta az elkövetéskor, azonban a fegyveres konfliktusnak érdemben kellett befolyásolnia a cselekmény elkövetését. Az elmúlt két évtizedben közeledett egymáshoz a nemzetközi- és nem nemzetközi fegyveres konfliktus során elkövetett cselekmények megítélése, így lehetőség van arra is, hogy az államon belül elkövetett bűncselekmények háborús bűncselekményként kerüljenek minősítésre.

Háborús bűncselekménynek minősül (Btk. - 2012. évi C. tv. XIV. fejezet):

- tiltott toborzás
- fegyverszünet megszegése
- hadikövet elleni erőszak
- védett személyek elleni erőszak
- túlélők megölésére utasítás
- élő pajzs használata
- tiltott sorozás
- védett tulajdon elleni támadás
- háborús fosztogatás
- nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása
- humanitárius szervezet elleni támadás
- visszaélés a nemzetközi jog által védett jelvénnel vagy jelzéssel

3.2. Emberiesség elleni bűncselekmények

Lényegi eleme, hogy a cselekménynek a polgári lakosság elleni átfogó támadás részeként kell történnie, elkövetése államhoz vagy szervezethez kötődik, valamint csak szándékos cselekményként követhető el nemzetközi- és nem nemzetközi fegyveres konfliktusban.

Elhatárolás a háborús bűncselekményektől az alábbi szempontok szerint: fegyveres konfliktus léte, az elkövetés átfogó illetve módszeres volta, célszemélyek kiléte.

Emberiesség elleni bűncselekmény - Büntető Törvénykönyv 143. §

(1) Aki a lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként

a) emberölést követ el,

b) a lakosságot vagy annak egy részét olyan életfeltételek közé kényszeríti, amelyek azt vagy annak egyes tagjait pusztulással fenyegetik,

c) a lakosságot vagy annak egy részét jogszerű tartózkodási helyéről kitelepíti,

d) emberkereskedelmet követ el, vagy kényszerszolgálatot végeztet,

e) mást személyi szabadságától megfoszt, vagy fogva tartását jogellenesen tartja fenn,

f) mást szexuális erőszakra vagy annak eltűrésére, prostitúcióra, magzat kihordására vagy magzatelhajtásra kényszerít,

g) másnak súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz,
h) politikai, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi vagy más ismérv alapján meghatározható csoportot vagy annak tagját a csoporthoz tartozása miatt alapvető jogaitól megfoszt, bűntett miatt tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

3.3. Népiirtás/Genocídium

1948. évi A népiirtás elkövetésének megakadályozásáról és megbüntetéséről szóló egyezmény (1956. évi 16. tvr.)

A jelen Egyezmény népiirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:

- a) a csoport tagjainak megölése;
- b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;
- c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;
- d) oly intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;
- e) a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele.

Elhatárolása az apartheidtől szándék alapján: népiirtásnál a csoport tagjainak megsemmisítése, apartheid esetén a csoport feletti uralom biztosítása.

3.4. Agresszió

Korábbi szóhasználatban béke elleni bűncselekmény, agresszív háború indítása. Habár a háborúindítást már az ENSZ Alapokmánya is tiltja, az agresszió meghatározására csak 1974-ben került sor szovjet kezdeményezésre a Közgyűlés 3314-es határozatában (ld. a VII. pontnál).

4. A nemzetközi büntetőbíróságok intézményrendszere

(Tankönyv 560-568. o.)

4.1. Ad hoc törvényszékek

4.1.1. A volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére létrejött Nemzetközi Törvényszék (röviden: Jugoszlávia – törvényszék, vagy ICTY)

A volt Jugoszlávia területén elkövetett nemzetközi bűncselekmények ügyében való eljárás érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa a 827/1993. számú határozatával egy ad hoc szervet állított fel. (Magyarországon kihirdette: 1996. évi XXXIX. tv.) Székhelye Hága.

Időbeli joghatósága: 1991. január 1. után elkövetett cselekmények

Tárgyi joghatósága:

- 1949. évi Genfi Egyezmények súlyos megsértése
- a háború jogának és szokásainak megsértése
- népiirtás
- emberiség elleni bűncselekmények

Joghatóságának jellege párhuzamos és elsődleges, vagyis a nemzeti bíróságok is jogosultak az eljárás lefolytatására, azonban ha a Törvényszék már eljár egy ügyben, úgy a nemzeti bíróságok eljárása már nem lehetséges.

4.1.2. Ruanda Nemzetközi Büntetőtörvényszék (ICTR)

A Biztonsági Tanács 955/1994. sz. határozatával hozta létre, Arushában(Tanzánia) működik. (Magyarországon kihirdette: 1999. évi CI. tv.)

Időbeli joghatósága pusztán egy évet ölel fel, így csak az 1994. január 1. és 1994. december 31. között elkövetett cselekményekre terjed ki.

Tárgyi joghatóságába tartoznak

- a nem nemzetközi fegyveres konfliktusban elkövetett háborús bűncselekmények,
- emberiség elleni bűncselekmények
- és népirtás

Területi és személyi joghatóság: Ruanda területén, illetve ruandai állampolgárok által szomszédos államokban elkövetett cselekmények

4.2. Nemzetközi Büntetőbíróság

Az 1998-ban elfogadott Római Statútum állította fel, amelynek hatályba lépéséhez legalább 60 állam részessége volt szükséges, 2002.július 1. óta működik, székhelye: Hága. Kapcsolata az ENSZ Biztonsági Tanácsával: a BT az Alapokmány VII. fejezete szerint hozott határozattal bármilyen ügyet a Bíróság elé utalhat, ugyanakkor a BT 12 hónapra fel is függesztheti a Bíróság előtti eljárást (akár többször is).

Joghatósága

- komplementer joghatóság: csak akkor járhat el, ha az egyébként joghatósággal rendelkező bíróság nem képes vagy nem hajlandó eljárni.

Statútum 5. cikk

A Bíróság joghatósága alá tartozó bűntettek

1. A Bíróság joghatósága a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűntettekre korlátozódik. A Bíróság joghatósága a jelen Statútum szerint a következő bűntettekre terjed ki:

- (a) a népirtás bűntette;*
- (b) az emberiség elleni bűntettek;*
- (c) a háborús bűntettek;*
- (d) az agresszió bűntette.*

2. A Bíróság joghatóságát az agresszió tekintetében akkor gyakorolja, ha a 121. és 123. cikkeknek megfelelően elfogadásra került az a rendelkezés, amely meghatározza az agresszió bűntettének fogalmát és azokat a feltételeket, amelyek megléte esetén a Bíróság ítélezhet a bűntett ügyében. A rendelkezésnek az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelő rendelkezéseivel összhangban kell állnia.

A Bíróság szervezete

Statútum 34. cikk

A Bíróság a következő szervekből áll:

- (a) Az Elnökség;*
- (b) A Fellebbviteli Kollégium, az Elsőfokú Kollégium és a Tárgyalás-előkészítő Kollégium;*
- (c) Az Főügyész;*
- (d) A Hivatal.*

A bírói tisztség

Statútum 36. cikk

1. A 2. bekezdésre is figyelemmel, a Bíróság 18 bíróból áll. (...)

3. (a) A bírákat nagy erkölcsi tekintélyű, pártatlan és becsületes személyek közül választják meg, akik megfelelnek a saját Államukban a legmagasabb bírói tisztségek betöltéséhez megkívánt követelményeknek.

(b) A bírói tisztségre jelölt minden személy:

(i) Elismert büntető anyagi- és eljárásjogi szaktudással, és bíróként, ügyészként, ügyvédként vagy más hasonló minőségben a szükséges büntetőbíróági tárgyalási tapasztalattal rendelkezik; vagy

(ii) A nemzetközi jog területein, így a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogok területén elismert szaktudást, és a Bíróság igazságszolgáltatási tevékenységében érintett jogász minőségben nagy tapasztalatot szerzett;

(c) A bírói tisztségre jelölt minden személy kiválóan ismeri és folyékonyan beszéli a Bíróságnak legalább az egyik munkanyelvét. (...)

8. (a) A Részes Államok a bírák választásakor a következő szempontokat veszik figyelembe a Bíróság összetételére vonatkozóan:

(i) A világ fő jogrendszereinek megfelelő képvisellete;

(ii) A méltányos földrajzi eloszlás;

(iii) A női és férfi bírák megfelelő képvisellete.

(b) A Részes Államok figyelembe veszik továbbá, hogy legyen a Bíróságon olyan bíró, aki speciális kérdésekben joggyakorlattal rendelkezik, többek között a gyerekek és nők elleni erőszak kérdéseiben.

9. (a) A (b) pont fenntartásával, a bírók megbízatása kilenc évre szól, és a (c) pont, illetve a 37. cikk 2. bekezdésének fenntartásával nem választhatók újra.

(b) Az első választáson megválasztott bírák sorshúzás útján kiválasztott egyharmadának megbízatása három évre szól; a sorshúzással kiválasztott másik egyharmadának hat évre szól; a többi bíró megbízatási időtartama pedig kilenc év.

(c) A (b) pont szerint háromévi megbízatással rendelkező bíró egy teljes megbízatási időszakra újraválasztható.

A Nemzetközi Büntetőbíróság működésének első 10 éve

- Agresszió fogalmának meghatározása, 2017-ben várható az ezzel kapcsolatos nemzetközi egyezmény elfogadása, illetve a szabályok kimunkálása
- Kritika: tevékenysége csak afrikai ügyekre korlátozódik

4.3. Hibrid nemzetközi büntetőtörvényszékek

Jellemzői: keverednek a nemzetközi és nemzeti bírói fórumokra jellemző elemek, így az alkalmazott anyagi jog, eljárási jog, valamint a bírák személye és kiválasztása.

Hibrid törvényszékek:

- Sierra Leone-i Különleges Bíróság
- Súlyos Büntettek Különleges Ítéletáblái (Kelet-Timor)
- Kambodzsai Bíróságok mellett működő Különleges Tanács
- Iraki Legfőbb Büntető Törvényszék
- Libanoni Különleges Bíróság

Nemzeti, nemzetközi és hibrid bíróságok összehasonlítása:

	Előnyök	Hátrányok
Nemzetközi bíróságok	pártatlanság	távolság az elkövetés helyétől
	szakértelem	korlátozott kapacitás
	nemzetközi legitimáció	költséges
	nincs politikai nyomás	hosszadalmas eljárás
Nemzeti bíróságok	könnyebb hozzáférés a bizonyítékokhoz és a tanúkhöz	esetleges elfogultság
	alaposabb helyismeret	közvélemény nyomása
	a lakosság könnyebben nyomon követheti	bírák felkészültségének hiánya a nemzetközi jog alkalmazása terén
	költséghatékony	infrastruktúra hiánya
Hibrid bíróságok	kombinálja a nemzeti és nemzetközi bíróságok előnyeit	magasabb költség lassabb eljárás

(Forrás: Kardos Gábor - Lattmann Tamás: Nemzetközi Jog, ELTE Eötvös Kiadó, 2010, 384.o.)

5. Alternatív módszerek a felelősségre vonásra

(Tankönyv 568-569. o.)

5.1. Tényfeltáró és békéltető bizottságok – *Truth and reconciliation commissions*

- sokszor nem lehetséges az összes elkövető megbüntetése
- ideális eset: megbánás, beismerés, kártérítés, amnesztia
- hátránya, hogy elmarad a büntetőjogi felelősségre vonás
- az elmúlt 20 évben 30 államban jött létre ilyen jellegű szerv
- pl.: Dél-Afrikai Köztársaság – Desmond Tutu érsek vezetésével 1995-2001 között az apartheid rendszerben elkövetett emberi jogi jogsértések vizsgálata

5.2. Kártérítési keresetek nemzeti bíróságok előtt

- bárkivel szemben megindítható, akár gazdasági társasággal szemben is
- azonban kérdéses a végrehajthatóság más államokban
- pl. Egyesült Államok / Supreme Court: csak az USA-hoz köthető nemzetközi jogi jogsértés esetén indítható ilyen eljárás

Nota bene! - Fontos fogalmak

nemzetközi büntetőjog, agresszió, komplementer joghatóság, párhuzamos és elsődleges joghatóság, *aut dedere, aut judicare*-elv

Önellenőrző kérdések

Mi a különbség nemzetközi bűncselekmények és transznacionális bűncselekmények között?
Milyen cselekményekre terjed ki a Nemzetközi Büntetőbíróság tárgyi joghatósága?
Milyen szervei vannak a Nemzetközi Büntetőbíróságnak?
Mi a különbség a népiirtás és az apartheid között?

Milyen *ad hoc* törvényszékeket ismer? Hol található ezek székhelye?

Mit jelent az *aut dedere, aut judicare*-elv?

Soroljon fel 5 államot, ahol hibrid nemzetközi törvényszék került felállításra!

Milyen előnyei és hátrányai vannak a nemzetközi szinten történő felelősségre vonásnak?

Milyen alternatív felelősségre vonási módokat ismer?

Mit jelent a komplementer joghatóság és mely bíróságnál kerül alkalmazásra?

Soroljon fel 5 –öt az agresszió tipikus elkövetési magatartásai közül!

VIII. KIEMELT JOGESETEK

A tananyag

- előadások; az alábbiakban közölt összefoglalók;
- az 1. jogeset tekintetében: Lamm Vanda: A hágai Nemzetközi Bíróság döntései 1957-1982, Gondolat Kiadó, Bp, 1984.

Ajánlott olvasmány, további forrásként:

- Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei 1945-1993, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1995. - vonatkozó részek

A jogesetek köre

1. Barcelona Traction Light and Power Company Ltd. ügye
2. Az Egyesült Államok teheráni diplomáciai és konzuli személyzetének ügye
3. Északi tengeri kontinentális talapzat ügye
4. LaGrand-ügy
5. Kongó v. Belgium
6. A cellulóz malmok ügye

Az egyes jogesetek összefoglalója

1. A BARCELONA TRACTION, LIGHT AND POWER COMPANY LTD. ÜGYE

(Belgium v. Spanyolország)

ld. Lamm V. (1957-1982) 147-161. o.

Az ügy jelentősége

A Nemzetközi Bíróság gyakorlatában ez az ügy nagy jelentőséggel bír, tekintve, hogy számos lényeges nemzetközi jogi kérdést érintett és elvi jellegű megállapítást tett: diplomáciai védelem (ezen belül a jogi személyeknek nyújtott illetve méltányossági alapon adható diplomáciai védelem), külföldi beruházások védelme, eljárásjogi kérdések (jogfolytonosság, joghatóság, eljárás félbeszakítása) és ezen belül is számtalan nemzetközi jogi fogalom került előtérbe (székhely-elv, kontroll-elv, *estoppel*, *forum prorogatum* etc.).

Az ügy háttere

A Barcelona Traction, Light and Power Company Ltd (továbbiakban: Barcelona Traction) egy olyan, elektromos erőművek építésével és működtetésével foglalkozó jogi személy volt, amelyet 1911-ben alapítottak Torontóban (Kanada), itt volt a részvénytársaság székhelye is.

Kanadai alapítású és honosságú társaságról volt szó, amelynek azonban Spanyolországban működött leányvállalata. Ugyanakkor az I. világháború után a társaság részvényeinek többsége belga állampolgárok kezébe került.

A részvénytársaságot 1948-ban a spanyol bíróság vagyonbukottnak nyilvánította, amely más leányvállalataira is kiterjedt. A vita abból keletkezett, hogy a céggel szembeni pénzügyi intézkedéseknek (kötvények kibocsátásának megtiltása) súlyos pénzügyi hátrányt okozott a cégnek, ellehetetlenítve annak működését. A vita rendezése érdekében Kanada, Spanyolország és az Egyesült Királyság - Belgiumot kihagyva - egy különbizottságot hozott létre 1951-ben, amely megállapította, hogy a spanyol bíróság által meghozott ítélet, illetve a spanyol kormány eljárása megfelelt a nemzetközi jogi előírásoknak.

Belgium keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bíróságnál Spanyolország ellen, aminek a célja az volt, hogy az ún. kontroll-elv alapján diplomáciai védelmet gyakorolhasson állampolgárai felett. (A kontroll-elv felhívása az adott vállalatnál többségi részvényesek belga állampolgárságára alapozott.) A társaság alapítására, székhelyére tekintettel Kanada gyakorolt ugyan diplomáciai védelmet, de különbizottság eljárása nyomán ezzel felhagyott. Belgium egy idő után úgy határozott, eláll az eljárás folytatásától (az eljárás félbeszakadt), mivel a felek tárgyalásos úton kívánták a vitát rendezni. Ezáltal maga a Bíróság is levette az ügyet a napirendjéről 1961. április 10-én. A tárgyalások azonban úgy tűnt, nem vezetnek eredményre, így Belgium új keresetet nyújtott be a Bírósághoz 1962 júniusában.

Az ügy kronológiája

- 1911: Barcelona Traction Ltd. megalakul Kanadában
- I. vh. után: belga állampolgárok lesznek a többségi részvényesek
- 1927. július 27.: belga-spanyol egyeztetési, bírói és választott bírósági szerződés
- 1948: a Barcelona Tractiont vagyonbukottnak nyilvánítják
- 1951: különbizottság alakítása, amely a spanyol hatóságok eljárását jogszerűnek ítéli
- 1958: Belgium benyújtja keresetét a Nemzetközi Bírósághoz
- 1961. április 10.: a Bíróság leveszi az ügyet a napirendjéről
- 1962. június 19.: Belgium újra beadja keresetét
- 1963: Spanyolország előterjeszti pergátló kifogásait

A Nemzetközi Bíróság álláspontja - két pergátló kifogás kérdésében (1964. évi ítélet)

Belgium azt kérte a Bíróságtól: állapítsa meg, hogy a spanyol állami szervek megsértették a nemzetközi jogot; hívja fel Spanyolországot ezen jogsértő aktusok orvoslására; kötelezze Spanyolországot kártérítés fizetésére (a belga részvényesek javára). A bíróság először a spanyol pergátló kifogásokat vizsgálta.

(1) Az eljárás félbeszakadásának joghatásai

Spanyolország azt kifogásolta, hogy Belgium már egyszer kijelentette, hogy tárgyalóasztalhoz ül vele, vagyis nem kívánja folytatni az eljárást. Spanyolország szerint ez azt jelenti, Belgium újra nem indíthat eljárást ugyanazon ügyben.

A Bíróság egyetértett azzal, hogy a félbeszakításnak vannak eljárási következményei, de ez nem jelentheti egy jövőbeli eljárás akadályát, hacsak ez ki egyértelműen ki nem derül a fél nyilatkozataiból. A Bíróság úgy vélte, itt Spanyolorzágnak kell bizonyítania mindezt, mivel

Belgium esetében pont az derült ki, hogy a félbeszakítás csak az éppen folyamatban lévő ügyre vonatkozik. Spanyolország nem tudta bizonyítani, hogy annak idején azzal a feltétellel tárgyaltak Belgiummal, mely szerint az véglegesen visszavonja a keresetét, és Belgium a jövőben nem perelhet ez ügyben. A Bíróság arra hivatkozott, minden egyes esetet önállóan is meg kell vizsgálni, nem lehet általában kijelenteni, hogy félbeszakadás esetén lehet, vagy nem lehet a jövőben újra eljárást indítani.

(2) A joghatósági záradék folytonossága

Spanyolország arra is hivatkozott, hogy bár az 1927-es belga-spanyol egyeztetési, bírói és választott bírósági szerződés érvényben volt, annak a felperes által hivatkozott cikke (17.cikk, mely az Állandó Nemzetközi Bíróság joghatóságát kötötte ki) már nincs hatályban, mivel az Állandó Nemzetközi Bíróság, mint olyan megszűnt a II. világháború után. Megszűnésével ez a rendelkezés is értelmét és hatályát veszítette, mert az alperes az Állandó Nemzetközi Bíróság megszűnésével nem, csak később, 1955-ben vált az új Nemzetközi Bíróság Statútumának részesévé.¹ Ebben az időpontban azonban az 1927. évi szerződés 17. cikke már nem volt hatályos, tehát azon nem alapulhat a Nemzetközi Bíróság joghatósága.

A Bíróság megállapította, a Statútum 37. cikke éppen arról kíván gondoskodni, hogy minél kevesebb legyen az olyan joghatósági záradék, amely az Állandó Nemzetközi Bíróság megszűnése következtében alkalmazhatatlanná válik. A Bíróság szerint három konjunktív feltétel szükséges ahhoz, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság joghatóságát előíró szerződések joghatósági záradékai hatálya átszármazzon a Nemzetközi Bíróságra: (i) legyen hatályos szerződés; (ii) a szerződés tartalmazzon egy olyan rendelkezést, amely vita esetén az Állandó Nemzetközi Bíróság elé utalja az ügyet; (iii) vita a Statútumban részes államok között merüljön fel. Ezek pedig a belga-spanyol szerződés alapján megvalósulnak.

A Bíróság az első pergátló kifogást 12/1 arányban, míg a második pergátló kifogást 10/6 arányban elutasította. Spanyolország két további pergátló kifogásának elbírálását a Bíróság az ügy érdemi részéhez csatolta, l. alább.

A Nemzetközi Bíróság megállapításai - a többi pergátló kifogás és a kereset érdemi vizsgálatának kérdésében (1970. évi ítélet)

A kérdés tehát az, hogy Belgium felléphet-e a belga állampolgárságú részvényesek védelmében egy olyan helyzetben, amikor minden állítólagos sérelem a kanadai honosságú társaságot, mint jogi személyt érte, nem pedig közvetlenül annak belga részvényeseit.

A Bíróság a diplomáciai védelem általános szabályaira valamint a részvénytársaságokkal kapcsolatban a belső jogokban általában elfogadott szabályokra támaszkodott. A kiindulópont a *részvénytársaság és részvényeseinek elkülönülése volt*.

A nemzetközi jogi szabályok szerint a honosság szerinti állam (Kanada) nyújthat diplomáciai védelmet, amennyiben úgy dönt. Azonban a diplomáciai védelem gyakorlása nem kötelezettsége az államnak, szabadon dönt, hogy nyújt-e ilyen védelmet a honos magánfélnek. Kanada azonban egy idő után felhagyott a diplomáciai védelem nyújtásával, ami kifejezett jogról való lemondás hiányában azonban egy másik államot nem jogosít fel arra, hogy a diplomáciai védelem nyújtásának feladatát átvegye. Ha a nemzetközi jog engedné, hogy a

¹ Ekkor lépett be Spanyolország az ENSZ-be, így részese lett a Bíróság Statútumának.

részvényesek állampolgársága szerinti állam korlátok nélkül átvegye a diplomáciai védelem nyújtásának lehetőségét, az anomáliákhoz vezetne (pl. többszörös kártérítési igény is keletkezhetne). A társaságot ért hátrány esetében a részvényes a társaságon keresztül, annak képviselői által nyerhet jogorvoslatot.

A társaság és részvényeseinek szétválasztása mellett még egy elhatárolást kell tenni. Nem mindegy, hogy a társaság ellen irányul-e egy adott intézkedés vagy pedig a *részvényesek saját jogai ellen* (pl. szavazás joga.) Utóbbi esetben lett volna lehetőség arra, hogy a részvényesek állampolgársága szerinti állam őket védelemben részesítse. Az ügyben azonban nem ilyen jellegű jogsértésre hivatkoztak.

A második lehetőség a belga részvényesek diplomáciai védelmére, ha a diplomáciai védelem nyújtásának eredeti joga megszűnne, és egyfajta másodlagos jogként Belgium vehetné át annak gyakorlását. Ez két esetben elképzelhető: vagy megszűnik létezni a társaság (és így a társaság már nem képviselhetné a közvetett módon hátrányt szenvedett részvényeseket), illetve a honos állam nem lenne képes valamilyen okból diplomáciai védelmet nyújtani a társaságnak.

Bár a Barcelona Tractiont vagyonbukottá nyilvánították, ez azonban nem azt jelenti, hogy meg is szűnt volna a társaság. A második lehetőség sem áll fenn, mert Kanada képes volt a diplomáciai védelem nyújtására, bár ezzel a jogával egy idő után felhagyott. Ezzel azonban nem szűnt meg az a lehetőség, hogy újra nyújtson diplomáciai védelmet, ha úgy látja jónak.

Belgium mindezek után azzal próbált érvelni, hogy a belga részvényesek külföldi beruházásait érte kár, és ez a belga nemzetgazdaságot is érinti. A Bíróság azonban rávilágított, hogy a külföldi beruházásvédelmet és a diplomáciai védelmet külön kell választani. Míg a diplomáciai védelem nyújtása az állam szuverenitásába tartozó, egyoldalú diszkrecionális jog, addig a külföldi beruházások védelmére a másik állammal kötött kétoldalú beruházásvédelmi megállapodás alapján kerülhet sor.

A Bíróság vizsgálta, hogy Belgium méltányossági alapon nyújthatna-e diplomáciai védelmet az ügyben. Erre csak kivételes helyzetben kerülhet sor, mert a részvényeseknek méltányosságból nyújtott diplomáciai védelem bizonytalan joghelyzetet idézne elő a nemzetközi viszonyokban. Ha egy gazdasági társaságot ért hátrány miatt minden állam diplomáciai védelmet nyújthatna részvényeseinek, akkor ez versengő, párhuzamos kárigényeknek nyitna teret. A Bíróság az ügyben nem látott olyan körülményt, mely alapján méltányossági alapon Belgium diplomáciai védelmet nyújthatott volna.

Az ítélet

A Bíróság 15/1 arányban Belgium keresetét elutasította, mivel Belgium az ügyben nem érvényesíthetett igényt a Bíróság előtt a részvényesek érdekében. Erre tekintettel a Bíróság nem vizsgálta érdemben, hogy a részvényeseket milyen hátrány, sérelem érte a spanyol hatóságok eljárása következtében.

2. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK TEHERÁNI DIPLOMÁCIAI ÉS KONZULI SZEMÉLYZETÉNEK ÜGYE

(Egyesült Államok v. Iráni Iszlám Köztársaság - 1980)

Az ügy jelentősége

Az amerikai-iráni konfliktus nyomán a Nemzetközi Bíróság elé került ügy fontos kérdéseket érint a diplomáciai, valamint konzuli kapcsolatok jogát érintően, foglalkozik a Nemzetközi Bíróság eljárásában részt nem vevő, távol maradó állam elleni eljárás lényeges elemeivel, de az igazi jelentősége a nemzetközi jogi felelősség keletkezésének kérdésében áll, vagyis hogy magánfelek által elkövetett nemzetközi jogsértés hogyan válik egy állam számára betudhatóvá.

Az ügy háttere és kronológiája

Reza Pahlavi sah uralmát Iránban 1979. április 1-én iszlám forradalom döntötte meg. Iszlám köztársaság alakult Khomeini ajatollah vezetésével. Az új, teokratikus politikai rendszer, vallási alapú reformokat hajtott végre, és külpolitikájában a sahot korábban támogató Egyesült Államokat (a továbbiakban USA) ellenséges államnak tekintette. 1979 októberéig végén a korábbi sah részére az USA engedélyezte a területére való belépést, annak orvosi kezelése céljából. Az iráni vezetés október 30-án nyilvánította ki az amerikai lépéssel kapcsolatos nemtetszését.

- 1979. nov. 4.: Egy, magukat iráni diákoknak nevező több száz fős fegyveres csoport betört az USA teheráni nagykövetségére és elfoglalta azt, az ott tartózkodókat pedig túszul ejtették.² Az iráni kormány a túsok többszöri segélykérésre sem reagál.
- 1979. nov. 5.: Az USA tabrizi és shirazi konzulátusát is elfoglalták (Itt azonban egyetlen amerikai tisztviselő sem tartózkodott, mivel a februári események után a konzulátusok beszüntették a működésüket.)
- 1979. nov. 7.: Az USA üzenetet intézett Iránhoz, melyben a nemzetközi jogi kötelezettségek tiszteletben tartására szólított fel, illetve követet küldött a helyzet megoldására. Közben az iráni vezető rádióon keresztül tartott beszédében üdvözölte a túszejtést.
- 1979. nov. 18-20.: 13 túszt szabadon engedtek.
- 1979. nov. 13.: A ENSZ Biztonsági Tanácsának (továbbiakban: BT) határozata a túsok szabadon engedését rendeli el, illetve felkéri az ENSZ Főtitkárát, hogy járjon el a határozatok megvalósítása érdekében, majd december 31-én ismét határozatot hozott az ügyben.
- 1979. novembere: Az USA megtorló intézkedéseket vezetett be Irán ellen (pl. kőolajembargó, az USA-ban lévő iráni vagyont befagyasztották stb.)
- 1979. nov. 29.: Az USA Irán ellen keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bíróságnál
- 1979. dec. 9 és 1980. márc.16.: Irán levélben közölte a Nemzetközi Bírósággal az álláspontját, egyébként a Nemzetközi Bíróság előtt folyó eljárásban nem vett részt.
- 1979. dec. 15.: A Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedésként elrendelte, hogy az iráni kormány azonnal gondoskodjon a követség és a képviselő sérthetlenségének és védelmének biztosításáról, a túsokat engedjék szabadon, Irán ismerje el az USA

² Ez a cselekmény mintegy 28 fős diplomáciai személyzet, 20 fős adminisztratív és technikai személyzet, valamint 2 olyan személyt fogva tartását jelentette, akik nem rendelkeztek sem diplomáciai sem konzuli védettséggel.

diplomáciai és konzuli személyzetének kiváltságait és mentességét, egyik ország se tegyen semmi olyat, ami a békés vitarendezést fenyegetné.

- 1980. febr. 20.: A Közgyűlés tényfeltáró bizottság felállításáról és annak Iránba küldéséről határozott.
- 1980. ápr. 24-25.: Az USA katonai akciót kísérelt meg a túszok kiszabadítására, amely azonban technikai okok miatt meghiúsult.
- 1980. máj. 24.: A Nemzetközi Bíróság ítéletében megállapította Irán nemzetközi jogi felelősségét.
- 1981. jan. 19. Algír: Az USA és Irán megállapodott a túszok szabadon bocsátásáról.

A felek álláspontja

Az USA arra kérte a Nemzetközi Bíróságot, hogy állapítsa meg Irán nemzetközi jogi felelősségét, amiért megsértette a következőkben foglalt kötelezettségeit:

- A diplomáciai, illetve a konzuli kapcsolatok jogáról szóló 1961.évi és 1963. évi Bécsi Egyezményeket³, illetve a viták rendezésére vonatkozó fakultatív jegyzőkönyveket
- Az USA és Irán által 1955-ben kötött barátsági, kereskedelmi és konzuli kapcsolatok jogáról szóló szerződést
- Az 1973-ban született nemzetközileg védett személyek, beleértve a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzése és megbüntetése céljából létrejött egyezményt, és
- az ENSZ Alapokmány 2(3), 2(4) és 33. cikkét.

Emellett kérte, hogy az iráni államot kötelezze a túszok szabadon bocsátására, illetve azok eltávozásának segítésére, diplomáciai kiváltságai és mentességei elismerésére. Mindemellett kártérítésre tart igényt az iráni kormánytól, amelynek összegét majd a Nemzetközi Bíróság fogja megállapítani.

Irán nem volt hajlandó a Nemzetközi Bíróság eljárásában részt venni, mindössze két levélben fejtette ki az álláspontját, mely szerint a Nemzetközi Bíróságnak nem szabad foglalkoznia üggyel. Az ügy csak egy általános probléma marginális és másodlagos vetülete, amit nem lehet így kiragadva, elkülönülten vizsgálni, hanem hozzátartozik a megelőző évek minden eseménye az iráni-amerikai kapcsolatokban. Ezért a konfliktus nem különböző szerződések, egyezmények megsértésében áll, hanem egy általános, huszonöt éve tartó probléma eredménye.

A Nemzetközi Bíróság megállapításai

(1) Irán távolmaradásának következményei és a Nemzetközi Bíróság joghatóságának kérdése

Az iráni kormány a Nemzetközi Bíróság előtt folyó eljárásban nem vett részt. Ennek következtében a Nemzetközi Bíróság Statútumának 53. cikke került alkalmazásra, amelynek értelmében a Nemzetközi Bíróság hivatalból vizsgálta a joghatóság kérdését, már csak azért is, mert az iráni fél az említett két levélben ellenezte az eljárást. A Bíróság azt állapította meg, hogy a hivatkozott forradalmi helyzet valóban a nemzeti szuverenitás részét képezi, azonban az a tény, hogy a vita a diplomáciai és konzuli helyiségekre, valamint személyekre

³ A diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án kelt egyezmény (1965. évi 22. tvr.) és a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én kelt egyezmény (1987. évi 12. tvr.)

vonatkozik, felveti az ide vonatkozó nemzetközi egyezmények megsértésének kérdését, ami pedig már a Nemzetközi Bíróság számára is megnyitja az eljárás lehetőségét.

A bíróság azt is elutasította, miszerint azért nem járhat el, mert a túszkérdés csak egy marginális, másodrendű része egy sokkal nagyobb problémának, ugyanis erre vonatkozó megszorítást nem található sem az ENSZ Alapokmányban, sem a Statútumban.

Külön vizsgálta az esetleges hatásköri ütközés, tilalom kérdését azzal összefüggésben, hogy amikor az USA 1979-ben benyújtotta a keresetét a Nemzetközi Bírósághoz, akkor a BT a problémával kapcsolatosan még éppen ülésezett. Ezzel kapcsolatosan a Nemzetközi Bíróság kifejtette, hogy kizárólag a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács viszonylatában létezik kizáró szabály⁴, nevezetesen, hogy ha egy adott kérdésben a BT már eljár, az kizárja a Közgyűlés ezirányú hatáskörét, de a Nemzetközi Bíróság és BT vonatkozásában ilyen szabály nem létezik. Ennek fényében bíróság azt is megállapította, hogy a joghatóságát sem a BT határozatai, sem az ENSZ Főtitkár által kiküldött ténymegállapító bizottság eljárása, sem a BT éppen folyó eljárása nem szünteti meg. A bíróság kifejtette továbbá, hogy mint legfőbb bírói szerv, kardinális jelentősége van a viták békés elrendezésében, és hivatkozott az Alapokmány 36. cikkére, amely a BT és a Nemzetközi Bíróság viták elrendezésében gyakorolt szerepére vonatkozik, vagyis, hogy a BT-nek az eljárása során szükségképpen tekintettel kell lennie arra a tényre, hogy a jogvitákat a felek általában a Nemzetközi Bíróság elé terjesztik.

A bíróság joghatóságát ezen felül az USA által a nemzetközi jogsértések tárgyaként megjelölt szerződések, egyezmények is alátámasztják a joghatósági klauzulák meglétével, melyek a bíróság elé utalnak minden, az adott jogi dokumentum megsértéséből keletkezett jogvitát.

(2) Az elkövetett cselekmények köre, megítélése, valamint azok betudhatósága

A Bíróság megvizsgálta az USA által hivatkozott állítások ténybeli és jogi helytállóságát, ugyanis a statútum 53.cikke kötelezi a bíróságot arra, hogy hivatalból vizsgálja ezeket abban az esetben, ha az egyik fél az eljárásban nem vesz részt. Az USA, mint felperes állam, a muzulmán diákok által elkövetett cselekményekért Irán felelősségének megállapítását kérte, ehhez azonban az kell, hogy a támadók cselekménye betudható legyen az államnak. Nincs arra bizonyíték, hogy a támadók valamilyen állami szerv képviselői lettek volna, és arra sincs, hogy a kormányzati hatalom elemeinek gyakorlására felhatalmazott személyek lettek volna. Ezen az a tény se változtat, hogy Khomeini ajatollah különböző USA-ellenes nyilatkozatokat tett, valamint üdvözölte a követség elfoglalását.

Ugyanakkor az 1961. évi és 1963. évi Bécsi Egyezmények által előírtak komoly kötelezettségeket rónak a fogadó államra a diplomáciai, illetve a konzuli épületek, tisztviselők és dokumentumok védelme vonatkozásában. Ezt a kötelezettséget egyértelműen megszegte Irán, mikor semmit sem tett a támadások megakadályozása, megszüntetése érdekében. Itt a bíróság megállapította, hogy korábban, hasonló esetekben jellemző volt az iráni vezetésre, hogy intézkedéseket foganatosítottak az ilyen helyzet megszüntetése érdekében, a jelen esetben pedig egyáltalán nem reagáltak. Erre a tényre való tekintettel viszont már megállapítható Irán felelőssége hatályban lévő nemzetközi jogi egyezményekben foglalt

⁴ Az ENSZ Alapokmány 12. cikk 1. pont: Mialatt a Biztonsági Tanács valamely vizsály vagy helyzet tekintetében a jelen Alapokmány által ráruházott feladatokat végzi, a Közgyűlés e vizsály vagy helyzet tekintetében nem tehet ajánlásokat, ha csak a Biztonsági Tanács eziránt nem keresi meg.

rendelkezések megsértése miatt, vagyis hogy elmulasztották a fogadó államot terhelő védelmi kötelezettséget.

Ugyanakkor, mivel az iráni kormány folyamatosan hívott fel az USA elleni harcra, és nem tett semmit a túsok helyzetének rendezése érdekében, arra utal, hogy mintegy felvállalja a cselekményeket, azonosul velük, megvalósítva a betudhatóság azon esetét, mikor az állam a kérdéses magatartást sajátjaként ismeri és fogadja el. Így a szóban forgó Bécsi Egyezmények alapján, valamint a nemzetközi jog általános szabályai alapján megállapítható Irán jogsértése és felelőssége.

Az az elhatározás pedig, hogy a követségi illetve konzuli épületeket továbbra is megszállás alatt tartják, a túsokat pedig továbbra sem engedik szabadon az 1961. és az 1963. évi Bécsi Egyezmények vonatkozó rendelkezéseinek⁵ folyamatos megsértését jelenti. A túsok fogvatartásának oka az volt, hogy egy részüket iráni kémkedés vádjával bíróság elé akarják állítani, amivel kapcsolatban a bíróság kifejtette, hogy ez is egyértelműen sérti az említett egyezmények rendelkezéseit a diplomáciai és konzuli személyzet fogadó állam joghatósága alóli mentességére vonatkozóan, hiszen mindössze a diplomáciai képviselők *persona non grata*-nak való nyilvánítása az, ami a fogadó állam számára lehetőség egy ilyen helyzet rendezésére.

(3) Az USA ellenakciójának vizsgálata

A bíróság többek között foglalkozott az USA 1980. április 24-25 közötti ellenakciójával, ami a túsok kiszabadítására irányult. Ezzel kapcsolatban aggodalmát fejezte ki, mivel az 1979. december 15-i ideiglenes intézkedést tartalmazó végzésében kifejezetten békés vitarendezésre szólította fel a feleket, és kizárt minden olyan intézkedést, ami a két állam közötti feszültséget növelné, és nehezítené a fennálló vita megoldását. (Maga az USA is szkeptikus volt egy ilyen akció sikerében, elsősorban a túsok biztonságát féltette egy esetleges sikertelen kiszabadítási kísérlet esetén, ezért felhagyott az akció teljeskörű végrehajtásával.)

Az ítélet (1980. május 24.) rendelkező részéből

- Az Iráni Iszlám Köztársaság több szempontból is megsértette az USA-val szembeni azokat a kötelezettségeit, amelyek a két ország között érvényben lévő nemzetközi egyezményekből, valamint a nemzetközi szokásjogból erednek, így az elkövetett jogsértések miatt Irán a nemzetközi jog alapján felelősséggel tartozik.(13/2 szavazattal)
- Irán köteles azonnal intézkedni annak érdekében, hogy az 1979. november 4-i események következtében előállt helyzetet azonnal megszüntesse, és ennek céljából: azonnal meg kell szüntetni a diplomáciai és konzuli személyzet fogva tartását, és biztosítania kell ezeknek a személyeknek a szabadon bocsátását; biztosítania kell továbbá a személyzet számára a megfelelő közlekedési eszközt, hogy Irán területét elhagyhassák; azonnal át kell adnia harmadik államnak a teheráni nagykövetség és az iráni konzulátus helyiségeit, vagyonát, levéltárát és dokumentumait.
- A diplomáciai és konzuli személyzet egyetlen tagja sem tartható vissza Iránban abból a célból, hogy bíróság elé állítsák, vagy pedig ilyen eljárásban tanúként hallgassák meg.(egyhangú szavazattal)

⁵ Az 1961-es Bécsi Egyezmény 22., 24., 25., 26., 27., 29., 31., 37., 44., és 47. cikkei, az 1963-as Bécsi Egyezmény 28., 31., 33., 34., 36. és 40.cikkei

- Irán kártérítéssel tartozik az USA-nak. (12/3 szavazattal)
- Amennyiben a felek nem tudnak megegyezni a kártérítés összegében, akkor a Bíróság fenntartja az eljárás folytatásának jogát, és azösszegezéséről ő fog dönteni. (14/1 szavazattal)

(A Bíróság ítélete ellenére a konfliktus nem oldódott meg, végül 1981. január 19-én sikerül Algírban egy megállapodást aláírni, amely alapján a túszoikat szabadon bocsátották, a kártalanítás összegezésével kapcsolatos eljárást pedig az USA kérésére a Bíróság az 1981. május 12-i végzésében megszüntette.)

3. AZ ÉSZAKI-TENGERI KONTINENTÁLIS TALAPZATTAL KAPCSOLATOS ÜGYEK

(NSZK v. Dánia és NSZK v. Hollandia - 1968)

Az ügy jelentősége

Az ügy a kontinentális talapzat jogi helyzetével és annak a parti államok közötti elhatárolásánál alkalmazandó elvek meghatározásával segítette a nemzetközi jog fejlődését.

Tényállás

1966-ban Dánia és Hollandia egyezményben határozták meg a területeikhez tartozó kontinentális talapzaton húzódó határvonalat. Mivel mindketten részesei voltak az 1958. április 29-én kelt kontinentális talapzatról szóló Genfi Egyezménynek (továbbiakban Genfi Egyezmény), ezért a határmegvonáshoz az Egyezmény 6. cikkének 2. bekezdésében meghatározott egyenlő távolság elvét alkalmazták. Eszerint a határ az a vonal, amelynek minden pontja egyenlő távolságra van azon alapvonal legközelebbi pontjaitól, amelytől mindegyik állam parti tengerét mérik. A Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) területe felé eső rész elhatárolásában viszont nem tudtak megegyezni, mert az NSZK egyrészt nem ratifikálta, csak aláírta az Egyezményt, rá tehát nem kötelező a benne foglalt szabályozás, így ő megtagadta az egyenlő távolság elvének alkalmazását. Emellett kifogásolta, hogy az elv alapján meghatározott határ szerint sokkal kisebb terület jutott volna neki, mint ha a partvonal hosszához arányosították volna az egy államra eső részt.

A vitát nem tudták elrendezni, ezért 1967-ben Bonnban aláírtak két egyezményt, egyet Dánia és az NSZK, és egy másikat Hollandia és az NSZK között, miszerint a vitát végleges döntés végett a Nemzetközi Bíróság elé terjesztik, és a végső határ-megállapításra majd a bíróság ítéletének fényében kerül sor. A Nemzetközi Bíróság a két ügyet egy 1968. április 26-án kelt végzésben egyesítette, majd együtt tárgyalta.

Az ügy kronológiája

- 1958. Genf: a kontinentális talapzatról szóló egyezmény megszületése
- 1966. márc. 31: a dán-holland egyezmény megszületése
- 1967. febr. 2., Bonn: a felek egyezményei a vita Nemzetközi Bíróság elé utalásáról
- 1968. ápr. 26.: a Nemzetközi Bíróság egy végzéssel egyesíti az ügyeket
- 1969. febr. 20.: az ítélet megszületése
- 1971. jan. 28.: a végleges határszerződés

A felek álláspontja

A felek megállapodásukban elsősorban arra kérték a Nemzetközi Bíróságot, hogy a kontinentális talapzatra vonatkozó határmegvonási elveket és az alkalmazandó nemzetközi jogszabályokat állapítsa meg, amely alapján majd ők maguk fogják az ítélet megszűnése után rendezni a fennálló helyzetet. (Az tehát nem szerepelt a kereseti kérelemben, hogy a Nemzetközi Bíróság állapítsa meg a határvonalat a három ország kontinentális talapzata vonatkozásában.) Dánia és Hollandia álláspontja azon az elven alapul, amely alapján az 1966-os szerződésük is született, a Genfi Egyezmény 6. cikkén. A cikk szerint, ha az egyezményben részes felek nem tudnak megállapodni a határmegvonás kérdésében, akkor az

egyenlő távolság elvét kell alkalmazni, hacsak nincs olyan speciális körülmény, amely indokolná az elvtől való eltérést, ilyen azonban az NSZK esetében nem áll fenn.

Az NSZK álláspontja szerint az Északi-tenger alatt húzódó kontinentális talapzat, a Norvég-árkot kivéve, sehol sem éri el a 200 méteres mélységet, ezért a vitás felek mindegyikének joga van azt a lehetőségek szerint teljes hosszúságban a magáénak tekinteni. Az államokat a partvonalukkal arányos mértékben illeti meg igazságos és méltányos rész a kontinentális talapzathoz. Hozzátette azt is, hogy az egyenlő távolság elve itt azért sem alkalmazható, mert az NSZK partvonala olyan sajátos fizikai jellemzőkkel bír, amelyek így, mint speciális körülmény, indokoltá teszik az egyenlő távolság elvének mellőzését.

A Nemzetközi Bíróság megállapításai

(1) Az igazságos és méltányos rész kérdése

A bíróság először azt a tényt szögezte le, hogy az ügyben nem a kontinentális talapzat felosztásáról van szó, hanem azon, a parti államokat megillető részek elhatárolásáról. Kifejtette, hogy az NSZK által hivatkozott igazságos és méltányos rész doktrínája ellentétes magával a kontinentális talapzatra vonatkozó alapvető tétellel, mely szerint a parti államnak a szárazföldi területének meghosszabbításaként értelmezett talapzathoz *ipso facto* és *ab initio* joga van, és ez a jog minden külön jogi aktus nélkül gyakorolható.

(2) A Genfi Egyezmény 6. cikkének alkalmazása

A bíróság megállapította, hogy a vita eldöntésére ez az egyezmény nem alkalmazható, mivel az NSZK azt csak aláírta, nem ratifikálta, így a benne foglalt rendelkezések nem kötik. A Nemzetközi Bíróság ezzel kapcsolatosan leszögezte, hogy az NSZK-ra csak akkor lenne kötelező ratifikálás hiányában a Genfi Egyezmény, ha az elismerésre vonatkozó magatartása kétséget kizáró és egyértelmű lenne. Ezen felül még a részes feleknek is lehetőségük volt, hogy a 6. cikk vonatkozásában, a 12. cikk alapján fenntartással éljenek, tehát még akkor sem mindig egyértelmű és biztos a cikk alkalmazhatósága, ha az egyezményben részes felekről van szó. Az NSZK esetében pedig az egyértelmű, kétséget kizáró nyilatkozatok is hiányoznak, amelyek alátámasztanák a holland-dán érveket, ezért a Genfi Egyezmény és az abban foglalt egyenlő távolság elve ebben a jogvitában nem alkalmazható.

(3) Az egyenlő távolság elvének kérdése és a nemzetközi szokásjoghoz való viszonya

Dánia és Hollandia többek között arra is hivatkozott, hogy az egyenlő távolság elve olyan, kontinentális talapzatokra vonatkozó nemzetközi szabály, ami szokásjogi jellegéből fakadóan szükségképpen kötelező az NSZK-ra is. Szerintük egy államnak a kontinentális talapzat feletti joga abból ered, hogy az az államterületének víz alatti folytatása, így azon is fennáll a szuverenitása. Ebből kiindulva a *közeliség elvét* kell követni, amikor az ilyen területeket el kell határolni az államok között, vagyis hogy minden államnak az az övezet jusson a kontinentális talapzathoz, amely a saját partjaihoz közelebb van, mint bármely más állam partjaihoz.

A bíróság kifejtette, hogy a felek állítása ésszerű, de az egyenlő távolság elve akkor sem az egyetlen, szükségképpen elv, amelyet a kontinentális talapzaton való határmegvonásra alkalmazhatnak. Az pedig, hogy egy szokásjogi szabályról van szó, valószínű, hogy egy téves feltételezésen alapul. 1945. szeptember 28-án az USA elnöke, Truman, egy beszédében

előadta a kontinentális talapzatra, és az azon való állami határok kijelölésére vonatkozó álláspontját az USA-nak, és ekkor beszélt arról, hogy elsősorban az államok közötti egyenlő távolság elvét tiszteletben tartó kölcsönös megegyezés az, ami a döntő tényező egy elhatárolásnál. Ez az álláspont ugyan tükröződik az 1958-ban megszületett Genfi Egyezmény rendelkezéseiben is, azonban az Egyezmény szövege a kölcsönös megegyezést előtérbe helyezi, és csak annak hiányában nyúl az egyenlő távolság elvének alkalmazásához, amelynek alkalmazhatóságát ki is zárja, amennyiben valamilyen különleges körülmény áll fenn.

A bíróság továbbá azon az alapon is tagadta az egyenlő távolság elvének szokásjogi jellegét, hogy maga a Genfi Egyezmény ad lehetőséget arra a 12. cikkében, hogy az államok fenntartással élhessenek a 6. cikk vonatkozásában, és kizárják annak alkalmazhatóságát. Ez a tény kizárja azt, hogy a rendelkezés általános normatív tartalommal bírjon, ami pedig a szokásjog egyik legfőbb követelménye.

A bíróság azt is kifejtette, hogy ahhoz, hogy egy egyezményben foglaltakat szokásjogi szabálynak, általános nemzetközi jogi normának lehessen tekinteni, az kell, hogy minél több állam ratifikálja, és a reprezentatív részvétel bizonyítsa azt, hogy az adott szabályt a nemzetközi közösség elfogadta. Jelen esetben ehhez még kevés idő telt el 1958 óta, ami önmagában nem lenne akadály, viszont elengedhetetlenül szükséges az államok egységes és egyöntetű gyakorlata a szokásjogi szabály megállapításához, ami viszont kétséget kizáróan hiányzik. Ezért az egyenlő távolságok elvét semmiképpen sem tekinthetjük szokásjogi szabálynak.

Az ítélet - következtetések

A Bíróság 11 szavazattal 6 ellenében következő megállapításokat tette az ítéletben:

- az egyenlő távolságok elvének alkalmazása (az 1958. évi kontinentális talapzatról szóló egyezmény 6. cikke) a felek esetében nem kötelező;
- nem létezik egységes, minden esetre kötelező határmegvonási elv a kontinentális talapzat államok közötti elhatárolására;
- a határmegvonás az érdekelt felek közötti, igazságos elvek alapján létrejött megegyezéstől függ;
- a feleknek a határmegvonáskor figyelembe kell venniük a partvonalak rajzolatát, valamennyi speciális jellemzőt, a kontinentális talapzat geológiai és fizikai tulajdonságait;
- tiszteletben kell tartani a kontinentális talapzat és a partvonal hossza közötti ésszerű arányosságot;
- az államot megillető kontinentális talapzatot az államterület víz alatti természetes folytatásának kell tekinteni, emiatt nem terjedhet ki olyan területre, amely más államterület folytatásának minősül;
- amennyiben a határmegvonás során átfednék egymást az egyes államok területei, akkor azt a feleknek kölcsönös megegyezéssel kell elhatárolniuk, megegyezés hiányában pedig minden államot egyenlő rész illet meg, de abban is megegyezhetnek, hogy közös joghatóság alá vonják az adott területet.

(A Nemzetközi Bíróság ítéletét alapul véve a felek tárgyalásokat folytattak, és végül 1971. január 28-án kötötték meg a határmegvonásra vonatkozó szerződésüket.)

4. LAGRAND-ÜGY

(Németország v. Amerikai Egyesült Államok - 2001)

Az ügy jelentősége

Az eset a diplomáciai védelem problematikáját, valamint a konzuli kapcsolatok jogát szabályozó 1963. évi Bécsi Egyezmény alapján az államokat terhelő jogokat és kötelezettséget világítja meg.

A tényállás

A német állampolgárságú Karl és Walter LaGrand gyermekkoruk óta az Egyesült Államok területén éltek, 1982-ben tartóztatták le őket egy bankrablásban való részvétel miatt, amelyben a bank vezetője meghalt, és egy másik alkalmazott is súlyosan megsérült. 1984-ben az arizonai bíróság mindkettejüket halálra ítélte. A konzuli kapcsolatok jogát szabályozó 1963. évi Bécsi Egyezmény 36. cikke⁶ értelmében az Amerikai Egyesült Államok (továbbiakban USA) illetékes hatóságának haladéktalanul értesítenie kellett volna a LaGrand testvéreket arról a jogukról, hogy a német konzulátussal érintkezésbe léphetnek. Az USA elismerte, hogy ennek a kötelezettségének nem tett eleget, és a testvérek csak 1992-ben léptek kapcsolatba a német konzulátussal, azután, hogy erről a jogukról egyéb módon tudomást szereztek. Ekkor azonban már az USA eljárási késedelem, hiba miatt nem adott lehetőséget az ítélet kifogásolására. Karl LaGrandot 1999. február 24-én kivégezték. A német állam ekkor a Nemzetközi Bíróság elé vitte az ügyet, ami 1999. március 3-án ideiglenes intézkedést rendelt el, amellyel arra kötelezte az USA-t, hogy a bíróság eljárásának befejezéséig tegyen meg minden olyan intézkedést, amely megakadályozza Walter LaGrand kivégzését és az ügyben való bárminemű intézkedés megtételét. A kivégzést azonban még ezen a napon végrehajtották.

⁶ A konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény (Magyarországon az 1987. évi 13. tvr. hirdette ki) 36. cikke:

1. A küldő állam honosaival kapcsolatos konzuli feladatok gyakorlásának megkönnyítése érdekében:

a) a konzuli tisztviselőknek joguk van ahhoz, hogy a küldő állam honosaival szabadon érintkezzenek és őket felkeressék. A küldő állam honosainak ugyanígy joguk van ahhoz, hogy a konzuli tisztviselőkkel érintkezzenek és őket felkeressék;

b) amennyiben az érdekelt személy ezt kéri, a fogadó állam illetékes hatóságai kötelesek késedelem nélkül értesíteni a küldő állam konzuli képviselőjét, ha annak konzuli kerületében a küldő állam honosságával rendelkező valamely személyt letartóztattak, bebörtönöztek, előzetes letartóztatásba helyeztek vagy bármely más módon feltartóztattak. A letartóztatott, bebörtönzött, előzetes letartóztatásba helyezett vagy bármely más módon feltartóztatott személy részéről a konzuli képviselőhöz intézett mindenfajta közlést, a fogadó állam illetékes hatóságai ugyancsak késedelem nélkül kötelesek továbbítani. E hatóságok kötelesek késedelem nélkül felvilágosítani az érdekelt személyt a jelen bekezdés alapján biztosított jogairól;

c) a konzuli tisztviselőknek joguk van ahhoz, hogy a küldő állam letartóztatott, bebörtönzött, előzetes letartóztatásba helyezett vagy bármely más módon feltartóztatott honosát felkeressék, vele személyesen beszéljenek, illetve levelezzenek és ellássák jogi képviselőtét. A konzuli tisztviselőknek joguk van felkeresni a küldő állam olyan honosait is, akiket konzuli kerületükben bírói ítélet alapján bebörtönöztek vagy fogvatartanak. A konzuli tisztviselőknek azonban tartózkodniuk kell a bebörtönzött, előzetes letartóztatásba helyezett vagy bármely más módon feltartóztatott személy érdekében való fellépéstől, ha az illető ezt kifejezetten ellenzi.

2. A jelen Cikk 1. bekezdésében említett jogokat a fogadó állam törvényei és más jogszabályai keretében kell gyakorolni, de e törvényeknek és más jogszabályoknak lehetővé kell tenniük azon célok teljes megvalósulását, amelyek érdekében a jelen Cikk az említett jogokat biztosítja.

Az ügy kronológiája

- 1982: a LaGrand testvérek letartóztatása
- 1984: a halálos ítélet megszületése
- 1992: a testvérek kapcsolatba lépnek a német konzulátussal
- 1999. február 24.: Karl LaGrand kivégzése
- 1999. március 2.: Németország kereseti kérelmet nyújt be a Nemzetközi Bírósághoz
- 1999. március 3.: a Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedése; Walter LaGrand kivégzése
- 2001. június 21.: a Nemzetközi Bíróság ítélete

A felek álláspontja

Németország arra kéri a Nemzetközi Bíróságot, hogy állapítsa meg, a következőket:

- az USA megsértette az 1963. évi Bécsi Egyezmény 36. cikk 1 bekezdés c) pontját azáltal, hogy nem értesítette a LaGrand testvéreket a letartóztatásuk után az Egyezményben foglalt jogaikról és lehetőségeikről, valamint azzal, hogy ezáltal megfosztotta Németországot attól, hogy konzuli jogait gyakorolja, és így két német állampolgárt kivégeztek. Ezen felül a diplomáciai védelem nyújtásának lehetőségétől is megfosztotta Németországot, és ezzel megsértette a fent említett egyezmény 5. cikkét, valamint a 36. cikk 1 bekezdését;
- az USA megsértette az Egyezmény 36. cikkének 2 bekezdését azzal, hogy a nemzeti jogában élő eljárási késedelem, hiba doktrínája miatt akadályozta a testvéreket abban, hogy a konzuli kapcsolatfelvételt követően kifogásolhassák az ítéletüket, és ezáltal a 36. cikkben foglalt célok nem valósulhattak meg;
- az USA megsértette a Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedésében foglaltakat azáltal, hogy elmulasztotta megtenni azokat az intézkedéseket, amelyek megakadályozták volna Walter LaGrand kivégzését és bármilyen intézkedést az ügyében a bíróság eljárásának befejezéséig;
- az USA köteles biztosítékot adni Németország számára, hogy a jövőben ilyen jogsértést nem fog elkövetni, különösképpen a halálbüntetések esetén fontos, hogy biztosítson felülvizsgálati jogot.

Az USA elismerte, hogy megsértette a konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi Bécsi Egyezményt, amikor nem tájékoztatta azonnal a LaGrand testvéreket az Egyezményből fakadó jogaikról, és vállalta, hogy ezért bocsánatot kér Németországtól, és megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy a jövőben ilyen eset ne fordulhasson elő. A további német követeléseket nem ismerte el, ugyanis véleménye szerint Németország tulajdonképpen azt kéri a bíróságtól, hogy kvázi fellebbviteli bírósággént járjon el egy nemzeti büntetőügyben.

A Nemzetközi Bíróság megállapításai

(1) A joghatóság kérdése

Németország a Nemzetközi Bíróság joghatóságát az 1963. évi Bécsi Egyezményhez fűzött 1963. április 24-én kelt jegyzőkönyv (továbbiakban Jegyzőkönyv) 1. cikkére alapította, amely szerint az Egyezmény alkalmazásából, illetve értelmezéséből eredő viták megalapozzák a bíróság joghatóságát. Az USA elismerte az Egyezmény megsértését, és a vonatkozó cikk tekintetében a Nemzetközi Bíróság hatáskörét. Véleménye szerint azonban a Németország által hivatkozott diplomáciai védelem kérdésköre (mint a testvérek által elszenvedett egyéni

jogsérelem orvoslása az állampolgárság szerinti ország fellépésével) az általános nemzetközi jogi szabályokból ered, és nem az 1963. évi Bécsi Egyezmény rendelkezik róla (ez csak a konzuli segítségnyújtást szabályozza), így ebben a tárgyban nem áll fenn a Nemzetközi Bíróságnak a Jegyzőkönyv szerinti joghatósága. Ugyanez vonatkozik a bíróság ideiglenes intézkedésének megsértésére vonatkozó kérdés elbírálására, és Németországnak arra a kérésére is, miszerint a bíróság kötelezze az USA-t olyan biztosíték adására, amely kizárja a jövőben hasonló esetek előfordulását. Olyan kötelezettség keletkeztetésére ugyanis nem jogosult a bíróság, amely jellegében különbözik azoktól a kötelezettségektől, amelyekkel az USA-nak az Egyezményhez való csatlakozáskor számítania kellett.

A Nemzetközi Bíróság elutasította az USA érvelését. Álláspontja szerint nemcsak az 1963. évi Bécsi Egyezmény szövegének megsértése, hanem az általa keletkeztetett jogok sérelmének elbírálása is a bíróság joghatóságába tartozik. Ami pedig a bíróság által hozott ideiglenes intézkedést illeti: amennyiben a bíróság joghatósága megállapítható egy jogvita kapcsán, akkor az minden vele összefüggő, a felek jogait védő intézkedés megsértésének elbírálására is kiterjed. Ugyanez vonatkozik a bíróság által alkalmazható szankciókra, konkrétan a biztosítékadás elrendelésére: ha a bíróságnak kiterjed a hatásköre a vita eldöntésére, akkor nem szükséges külön hatáskör a megfelelőnek ítélt szankció elrendelésére sem.

(2) A német kereseti kérelem elfogadhatósága

Az USA elismerte, hogy megsértette az 1963. évi Bécsi Egyezmény rendelkezéseit, de alaptalannak tartotta Németország kereseti kérelmének többi részét, ugyanis véleménye szerint ezekben Németország tulajdonképpen arra kérte a bíróságot, hogy fellebbviteli fórumként járjon el egy nemzeti büntetőügyben. Hivatkozott továbbá Németország késedelmére, hiszen a fivéreknek 1992-ben sikerült érintkezésbe lépnie a konzulátussal, de az semmit sem tett egészen 1999-ig. Emellett kifejtette azt is, hogy a testvérek nem merítették ki a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket, emiatt pedig Németország nem nyújthat diplomáciai védelmet.

A Bíróság nem fogadta el az USA érveit. Az, hogy a bíróság feladata többek között az Egyezmény vonatkozó rendelkezéseinek elemzése, valamint az alkalmazható szankciók meghatározása, nem jelenti, hogy fellebbviteli bírósággként járna el egy nemzeti ügyben. Ami a rendelkezésre álló jogorvoslat kimerítését, és a „késedelmes” konzuli fellépést illeti, a bíróság álláspontja az volt, hogy mivel az USA volt az, aki elmulasztotta értesíteni a testvéreket a jogaikról, ezért nem hivatkozhat emiatt elfogadhatatlanságra. Hiszen ha sor került volna konzuli eljárásra, akkor a testvérek talán hatékonyabban érvényesíthették volna a bíróság előtt a jogaikat, a konzuli fellépésre pedig egyébként sincs határidő szabva.

(3) A 36. cikk 1. bekezdés b) pontja

Az USA elismerte, hogy elmulasztotta a jelen cikkben foglalt azon kötelezettségét, hogy közvetlenül a letartóztatást és elzárást követően értesítse a fivérek az egyezményben foglalt jogaikról. A német fél szerint az 1. bekezdés b) pontjának megsértése, egyben az egész bekezdés megszegését is jelentette, ezen felül az amerikai eljárási szabályok miatt Németországnak a tárgyalási szakaszon kívüli beavatkozása az ügybe már nem is lett volna képes ilyen súlyú jogsérelmet helyreállítani. Hivatkozott továbbá arra, hogy a 36. cikk megsértése egyéni jogsérelmet jelent. Ezzel szemben az USA arra hivatkozott, hogy 1992 óta

szabadon gyakorolhatták volna a felek a konzuli jogokat, erre azonban sokáig nem került sor. Ezen felül amerikai vélemény szerint pedig az 1963. évi Bécsi Egyezmény alapján a konzuli értesítés és kapcsolatfelvétel államokat, és nem egyéneket megillető jog még akkor sem, ha az államnak joga van konzuli védelemben részesíteni őket.

A bíróság álláspontja szerint a 36 cikk 1. bekezdésének rendelkezései egységet képeznek, ezért bármelyik elem megsértése a többi megsértését is maga után vonja, egyéni jogokat képeznek, ezért a Jegyzőkönyv 1. cikke alapján a nemzeti bíróság előtt is lehet rájuk hivatkozni.

(4) A 36. cikk 2. bekezdésében foglalt kötelezettség kérdése

Ezen cikk alapján az USA köteles biztosítani azt, hogy a belső jogi rendelkezési ne akadályozzák a cikkben foglalt célok érvényesülését. A bíróság álláspontja szerint ez nem arra kötelezi az államot, hogy külön jogorvoslati rendelkezéseket alkossanak, a lényeg az, hogy a fogadó állam jogi rendelkezéseit az 1. bekezdésben foglalt jogokkal összhangban alkalmazzák, ezért magában az eljárási hiba, késedelem doktrínája sem jelent jogsértést. Probléma akkor van, ha a doktrína alkalmazása akadályozza a 36. cikk 1 bekezdésében foglaltak érvényesülését.

(5) A Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedésének megsértése

A vita itt az ideiglenes intézkedés kötelező ereje körül forgott, amit az USA nem ismert el. Németország a Nemzetközi Bíróság Statútumának⁷ és az ENSZ Alapokmányának⁸ a szelleméből vezette le a kötelező jelleget. Az USA pedig arra hivatkozott, hogy a német fél a kivégzés előtti utolsó pillanatban fordult a bíróság elé, és azzal az alapvető eljárási elveket sértené meg a Nemzetközi Bíróság, ha kötelező erejű intézkedést hozott volna, valamint kifejtette, hogy sem a Statútum, sem az Alapokmány hivatkozott szakaszainak szövegezése nem támasztja alá az intézkedés kötelező erejét.

A bíróság először tüzetesen megvizsgálta a Statútum 41. cikkének (1) bekezdését mindkét hivatalos nyelven (angol és francia), de a nyelvtani értelmezéssel nem ért célt, mert nem tekinthető egyértelműen azonosnak a két szöveg a kötelező erő tekintetében, ezért a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Egyezményt hívta segítségül, amely szerint a hivatalos szövegek közötti ellentét a jogalkotó célja szerinti értelmezéssel⁹ oldható föl. Ennek alapján pedig kötelezőnek kell tekinteni az ilyen jellegű intézkedéseket. Az Alapokmány 94. cikke vonatkozásában pedig leszögezte, hogy a megszövegezésben azért használták a „rendszabályok” kifejezést, mert az nem kizárólag az ítéletekre vonatkozik, hanem minden, a NB által hozott döntésre, ennél fogva ezeket is kötelező erejűnek kell tekinteni.

⁷ A Nemzetközi Bíróság Statútuma 41. cikk (1) bekezdése (1956. évi I. tv.): A Bíróságnak, ha úgy véli, hogy a körülmények ezt megkívánják, jogában áll megjelölni azokat az ideiglenes rendszabályokat, amelyek alkalmazása szükséges bármelyik fél jogainak biztosítása céljából. A végleges határozat meghozataláig a javasolt rendszabályokról a feleket és a Biztonsági Tanácsot haladéktalanul értesíteni kell.

⁸ ENSZ Alapokmány 94. cikk (1956. évi I. tv.): Az Egyesült Nemzetek mindegyik tagja kötelezi magát, hogy minden olyan jogvitában, amelyben félként szerepelt, alkalmazkodni fog a Nemzetközi Bíróság határozatához.

Ha valamely jogvitában szereplő egyik fél a Bíróság által hozott ítéletből folyó kötelezettségének nem tesz eleget, a másik fél a Biztonsági Tanácshoz fordulhat, amely ha szükségesnek tartja, ajánlásokat tehet, vagy határozatokat hozhat az ítélet végrehajtása céljából foganatosítandó rendszabályok felől.

⁹ 1969. évi Bécsi egyezmény 31. cikk

(6) Az USA kötelezettsége a nemzeti jog módosítására

Németország olyan garanciát szeretett volna kapni, ami biztosítja őt arról, hogy a jövőben nem fordulhat elő hasonló eset német állampolgárokkal. A bíróság véleménye szerint ez a kérés nagyobb tartalommal bír, mint az USA bocsánatkérése, ugyanis speciális intézkedések megtételét igényli. A jelen esetben nem a belső jogi szabálynak a léte (az eljárási késedelem, hiba doktrínája) volt a jogsértés oka, hanem a körülmények és a doktrína együtthatása vezetett idáig. A NB mindenesetre úgy határozott, hogy az USA ígéretét a további jogsértések megakadályozására el kell fogadni, mint elegendő biztosítékot, és az országra bízni, hogy megválassza az ennek megvalósításához szükséges eszközöket.

Az ítélet rendelkező részéből

- Az USA megsértette az 1963. évi Bécsi Egyezmény 36. cikkének 1. bekezdését azzal, hogy nem értesítette közvetlenül a letartóztatásuk után a LaGrand testvéreket az egyezményben foglalt jogaikról, és azzal, hogy ezáltal megfosztotta Németországot attól a lehetőségtől, hogy gyakorolja az Egyezményből fakadó jogait. (14/1 szavazattal)
- Az USA megsértette az 1963. évi Bécsi Egyezmény 36. cikkének 2. bekezdését, amikor belső jogi szabályokra hivatkozva nem adott arra lehetőséget, hogy a konzulátussal való kapcsolatfelvétel után az eljárást és az ítéletet felülvizsgálják. (14/1 szavazattal)
- Az USA megsértette a Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedésében foglaltakat, mikor kivégezte Walter LaGrandot. (13/2 szavazattal)
- Németországnak el kell fogadnia általános biztosítékként az USA kötelezettségvállalását, miszerint a jövőben előforduló hasonló esetek kiküszöbölése végett speciális szabályokat vezet be azért, hogy az 1963. évi Bécsi Egyezmény 1. bekezdésének (b) pontjában foglalt kötelezettségének eleget tudjon tenni. (egyhangúlag elfogadva)
- Miután az USA német állampolgárokat súlyos büntetéssel sújtott anélkül, hogy az 1963. évi Bécsi Egyezményben foglalt jogait biztosította volna, a jövőben az USA-nak kötelessége, hogy a maga által választott eszközökkel biztosítsa az ítéletek felülvizsgálatának lehetőségét a Bécsi Egyezményben foglalt jogok fényében. (14/1 szavazattal)

5. A 2000. ÁPRILIS 11-I LETARTÓZTATÁSI PARANCSS ÜGYE (Kongói Demokratikus Köztársaság v. Belgium)

Az ügy jelentősége

Ez az ügy elsősorban az univerzális joghatóság, a diplomáciai mentesség kérdését, illetve a diplomáciai védettséggel rendelkező személyek sérthetlenségét helyezte középpontba, amellyel kapcsolatosan a Nemzetközi Bíróság számos lényeges megállapítást tett.

Tényállás

A Kongói Demokratikus Köztársaság 2000 októberében nyújtott be keresetet Belgium ellen, miután 12 belgiumi lakos (közülük 5 volt belga állampolgár) bírósághoz fordult, aminek következményeként 2000. április 11-én a belga elsőfokú bíróság vizsgálóbírája nemzetközi letartóztatási parancsot adatott ki Abdulaye Yerodia Ndombasi, akkori kongói külügyminiszter ellen. A külügyminisztert azzal gyanúsították, hogy az 1949-es Genfi Egyezményt és annak jegyzőkönyveit súlyosan megsértette valamint más, emberiség elleni bűncselekményeket is elkövetett. A letartóztatási parancs alapján Yerodia 1998 augusztusában számos, a fajgyűlöltre buzdító beszédet tartott, amely Belgiumban büntetendőnek számít. Belgiumban létezik két törvény, amely a Genfi Egyezmény illetve jegyzőkönyveinek a megsértését valamint az emberi jogok súlyos megsértését büntetni rendeli, ilyen esetekben a belga bíróságnak a joghatósága fennáll, bárhol is kövessék el ezeket a cselekményeket. Ezzel tehát univerzális joghatóságot teremt magának, hiszen a cselekményeket nem belga területen követték el, a cselekményekkel megvádolt külügyminiszter sem belga és nem is tartózkodott belga területen, továbbá az áldozatok között sem voltak belgák. Mindazonáltal a belga jogszabályok rendelkezései szerint, maga a mentesség, ami az adott személy hivatali minőségéhez kapcsolódik, önmagában még nem akadályozza meg a belga törvények alkalmazhatóságát. Belgium a letartóztatási parancsot 2000 nyarán eljuttatta a Kongói Demokratikus Köztársaságnak és ezzel egyidejűleg az Interpolnak¹⁰ is, amely – belga kérésre – ún. „vörös jegyzéket”¹¹ adott ki 2001 szeptemberében. Közben 2000 novemberében Yerodiát oktatásügyi miniszterré nevezték ki, azonban 2001 áprilisától már semmiféle közjogi tisztséget sem viselt.

Az ügy kronológiája

- 2000. április 11.: a belga elsőfokú bíróság vizsgálóbírája elrendeli a kongói külügyminiszter letartóztatását, akit azzal vádolnak, hogy 1998-ban súlyos emberiség elleni, valamint a Genfi Egyezményt és annak jegyzőkönyveit sértő bűncselekményeket követett el azáltal, hogy különböző, fajgyűlöltre buzdító beszédeket tartott.
- 2000 nyara: a letartóztatási parancs eljut a kongói hatóságokhoz és az Interpol is értesítik.

¹⁰ International Criminal Police Organization

¹¹ Az Interpol különböző fokozatú értesítéseket bocsáthat ki. A vörös azt jelzi, hogy körözik világszerte, és nemcsak a letartóztatásra, hanem a kiadatásra is vonatkozik. Két fajtája van: letartóztatási parancs alapján adják ki, hogy az eljárást le lehessen folytatni (jelen eset) vagy egy adott bíróság döntése alapján ítéletet kell végrehajtani.

- 2000. október 17.: Kongói Demokratikus Köztársaság keresetet nyújt be a Nemzetközi Bírósághoz és ezzel együtt a Bíróság Statútuma alapján ideiglenes intézkedések kibocsátását kéri.
- 2000. november: Yerodiát oktatásügyi miniszterré nevezik ki.
- 2001. április: Yerodia hivatali minősége megszűnik.
- 2001. szeptember: az Interpol „vörös jegyzéket” bocsát ki.

A felek álláspontja

A Kongói Demokratikus Köztársaság a beadványában arra hivatkozott, hogy Belgium a saját magának tulajdonított univerzális joghatóság révén megsértette azt az ENSZ Alapokmányban foglalt alapelvet, miszerint „A Szervezet (ENSZ) valamennyi tag szuverén egyenlőségének elvén alapszik.” (2. cikk 1. bekezdés) Továbbá arra, hogy Belgium egy másik állam (Kongói Demokratikus Köztársaság) területére is kiterjesztette joghatóságát, azaz Belgium a szuverenitás alapelvét is megsértette, mivel megszegte a szuverén állam külügyminiszterének diplomáciai mentességére vonatkozó szabályokat.

A Kongói Demokratikus Köztársaság a következők megállapítását kérte a Bíróságtól:

- Belgium a letartóztatási parancs kibocsátásával a Kongói Demokratikus Köztársaság vonatkozásában megszegte a külügyminiszterekre vonatkozó sérthetetlenség valamint büntetőjogi mentesség kapcsán kialakult szokásjogi szabályokat (l. 1961. évi, a diplomáciai kapcsolatokról szóló Bécsi Egyezmény 32. cikke; 1963. évi, konzuli kapcsolatokra vonatkozó Bécsi Egyezmény; és az 1969. évi, az állami küldöttségek jogi helyzetére vonatkozó New York-i Egyezmény.)
- Állapítson meg a Bíróság megfelelő elégtételt, illetőleg kártérítést a Kongói Demokratikus Köztársaságnak okozott erkölcsi károkért.
- A letartóztatási parancs, mivel kibocsátására a nemzetközi jogba ütköző módon került sor, nem hajtható végre, Belgiumban sem.
- A bíróság hívja fel Belgiumot, hogy vonja vissza a letartóztatási parancsot.

A Kongói Demokratikus Köztársaság a kérések benyújtásával egy időben ideiglenes intézkedések kibocsátását kezdeményezte (amelyet a Bíróság elutasított).

A fentiekkel szemben, Belgium kérte a kereset elutasítását, mert a Bíróságnak nincs joghatósága az ügy elbírálására és/vagy a keresetet nem elfogadható, a következők szerint. Úgy vélte, azáltal, hogy a külügyminiszter nem viselt többé tisztséget, ez véget vet minden vitának, és a kongói kereset elveszti relevanciáját. A kereset azért sem elfogadható, mivel a körülmények alapvetően megváltoztak, illetve a belga jog alapján nem használtak ki minden jogorvoslati lehetőséget, ami a külügyminisztert megillette volna. Végül pedig a "non ultra petita" szabályra hivatkoztak (a bíró ne lépje túl a felek kérelmének határait).

A Nemzetközi Bíróság megállapításai

(1) A jogvita fennállásának kérdése

Belgium nem tagadta, hogy jogvita állt fenn közte és a Kongói Demokratikus Köztársaság között, de úgy vélték, ez relevanciáját veszítette, mivel Yerodia többé semmilyen tisztséget sem visel. Mivel nincs jogvita, a Bíróságnak sincs joghatósága elbírálni az ügyet. A Bíróság

ezt elutasította, és megállapította, hogy a jogvita¹² fennáll. A joghatóság kérdése akkor dől el, amikor a keresetet benyújtják a Bírósághoz. Mivel a Bíróság megállapította a joghatóságát¹³, ezért az továbbra is fennáll, tekintet nélkül az utóbb bekövetkezett eseményekre.

(2) A hivatali tisztség megszűnésének következményei

Belgium kérelme szerint mivel Yerodia nem visel hivatali tisztséget, és az ügy elveszítette relevanciáját, a Bíróság nem foglalkozhat az ügy érdemi kérdéseivel. A Bíróság úgy találta, hogy Yerodia pozíciójában bekövetkezett változások nem vetnek véget a jogvitának, és nem fosztják meg a keresetet az érdemi vizsgálat lehetőségétől.

(3) A körülmények lényeges megváltozásának kérdése

A körülmények lényeges megváltozása folytán a Bíróságnak nincs joghatósága és/ vagy a kereset nem elfogadható. Belgium ezt azzal indokolta, az eljárás lefolytatása ellentétes lenne a jogbiztonság követelményével. A Bíróság megállapította, hogy a jogvita jellege nem változott olyan mértékben, ami a jogbiztonságot veszélyeztetné, így ezt a kifogást is elutasította.

(4) A belső jogorvoslati lehetőségek kimerítése

Belgium további érve az volt, hogy az ügyben felmerült a kongói állam részéről diplomáciai védelem kérdése, de jelen esetben nem merítették ki a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket. Belgium elismerte, hogy eleinte a Kongói Demokratikus Köztársaságnak közvetlen jogi érdekeltsége volt az ügyben, de mihelyt a körülmények megváltoztak (Yerodia nem viselt tisztséget, ezáltal egyszerű kongói állampolgárrá vált), már nem a közjogi tisztséget ellátó személyt illető mentességről, hanem az állam állampolgárával kapcsolatban gyakorolható a diplomáciai védelemről beszélhetünk a volt külügyminiszterrel kapcsolatban.

A Bíróság végül úgy döntött, hogy bár valóban bekövetkezett a fent említett változás a volt külügyminiszter körülményeiben, magán a jogvita jellegén ez nem változtatott. A tény az, hogy a letartóztatási parancsot egy olyan személlyel szemben adták ki, aki akkor külügyminiszter volt, a kérdés az, hogy ez mennyire sérti a Kongói Demokratikus Köztársaság jogait. Tehát Kongó nem a saját állampolgára védelmében lépett fel, így Belgium sem kérheti a belső jogorvoslati lehetőségek kimerítését.

(5) A Bíróság keresethez kötöttségének kérdése

A *non ultra petita* szabály lényege, hogy miközben a Bíróság dönt eléje tárt kérdésekben, tartózkodnia kell olyan kérdések megválaszolásától, amelyeket a beadvány nem tartalmaz. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a Bíróság nem mutathat rá bizonyos alapvető szempontokra a jogi érvelésben. A Bíróság tehát ennek alapján elutasította Belgium kifogásait, és úgy vélte, van joghatósága, hogy az ügyet elbírálja. Megállapította továbbá, hogy a kongói beadványban foglaltak nem veszítették el jogi relevanciájukat, így a keresetet elfogadhatja, és az ügyet érdemben is elbírálhatja.

¹² Ebben az esetben ugyanis a jogvita minden fogalmi eleme adott: két fél között az egyetértés hiánya a jog vagy a tények tekintetében illetve jogi nézetek, érdekek ütközése, amelyben az egyik fél állítását a másik pozitív módon cáfolja.

¹³ Belgium 1958-ban, a Kongói Demokratikus Köztársaság pedig 1989-ben írta alá a nyilatkozatot a kötelező joghatóság elismeréséről, és egyik sem fűzött hozzá fenntartást.

(6) A diplomáciai mentesség kérdése

A Kongói Demokratikus Köztársaság szerint külügyminiszterét megilleti a sérthetlenséghez való jog illetve a büntetőjogi mentesség, még hozzá kivétel és tekintet nélkül arra, hogy az adott cselekményt milyen minőségében követte el. Tehát nem lehet eljárni ellene, amíg hivatalban van. Ennek az a célja, hogy így a miniszter akadályoktól mentesen, szabadon láthassa el feladatát. Belgium fenntartotta azt az álláspontját, miszerint a mentesség csak azon tettekre vonatkozik, amelyeket hivatali tevékenységük alatt követtek el. Ez alapján Yerodia nem élvezett mentességet, amikor az állítólagos cselekményeket, amelyekkel megvádolták, elkövette. Így Belgium a letartóztatási parancsot is úgy értékelte, hogy az maga Yerodia személye ellen irányul.

A Bíróság szerint az 1961. évi diplomáciai kapcsolatokról szóló, valamint az 1963. évi konzuli kapcsolatokról szóló Bécsi Egyezmények¹⁴ alapján a külügyminisztereket (az állam- és kormányfőkkel együtt) megilleti a polgári és büntető joghatóság alóli mentesség, mivel a szokásjog alapján ezt azért biztosítják, hogy hivatali tevékenységét akadályok nélkül végezhesse. A külügyminiszter tehát sérthetlenséget és teljeskörű büntetőjogi mentességet élvez. Mindazonáltal nem tehető különbség a tettei között aszerint, hogy melyeket követte el hivatalos minőségben és melyeket magánemberként vagy aszerint, hogy mit követett el a hivatalba lépése előtt illetve alatt.

A Bíróság maga is megvizsgálta az államok gyakorlatát, (pl. Egyesült Királyság és Franciaország), és arra jutott, hogy nem alakult ki szokásjog a külügyminiszterekre vonatkozó büntetőjogi mentesség és sérthetlenség alóli kivétellel kapcsolatban olyan esetben, ahol a külügyminisztert háborús bűnök, illetve emberiség elleni bűnök elkövetésével vádolják.

A Bíróság vizsgálta ezt az univerzális joghatóság vonatkozásában is. Ennek lényege, hogy az emberiség (nemzetközi közösség) alapvető érdekeit sértő cselekmények esetén bármely állam eljárhat a büntetőjogi felelősségrevonás ügyében, ilyenkor ugyanis ez az állam úgy lép fel, mint nemzetközi közösség képviselője. A Bíróság ezzel kapcsolatban elemezte a különböző nemzetközi büntető törvényszékek működését is, és megállapította, hogy kialakult gyakorlatból még nem vonható le az a következtetés, hogy kialakult volna valamiféle szokásjog a joghatóság alóli mentesség kivételeire vonatkozóan.

A Bíróság azt is megjegyezte, hogy önmagában a joghatóság megállapítása nem jelenti, hogy a joghatóság mindenre kiterjed és ne létezne diplomáciai mentesség. Ugyanakkor a diplomáciai mentesség hiánya sem egyenlő azzal, hogy a joghatóság automatikusan kiterjedne rá. A büntetőjogi joghatóság kiterjesztése nem érinti a diplomáciai mentességet.

Maga a Bíróság is hangsúlyozta, a büntetőjogi mentesség nem jelent büntetlenséget és nem képezi akadályát a büntető eljárásnak ha:

- saját hazájukban ezek a személyek nem élveznek ilyen mentességet
- a saját országa dönthet úgy, hogy a diplomáciai mentességről lemond
- ha az illető többé már nem visel külügyminiszteri tisztséget
- ha a Nemzetközi Büntetőbíróság vagy törvényszék előtt kívánják felelősségre vonni.

¹⁴ Ezeknek a felek részesei, később hivatkoztak az 1969-es az állami küldöttségek jogi helyzetére vonatkozó New York-i Egyezményre is, azonban ennek a felek nem részesei.

(7) A szuverén egyenlőség megsértésének kérdése

Mindezek után a Bíróságnak el kellett döntenie, hogy Belgium valóban megsértette-e az államok közötti szuverén egyenlőség alapelvét.

Belgium tagadta, hogy megsértette volna a Kongói Demokratikus Köztársaság szuverenitását, és vitatta, hogy sérül a büntetőjogi mentesség, ha egy harmadik államban tartóztatják le a volt külügyminisztert, bár ez esetben szerintük bármilyen ilyen jellegű jogsértésért közvetlenül az a harmadik állam és nem Belgium felelős.

A Bíróság úgy találta, hogy a letartóztatási parancs természete és célja valóban olyan, amely a kongói külügyminiszter diplomáciai mentességét megsértette, ezáltal a Kongói Demokratikus Köztársaság irányában is jogsértést valósított meg. A Bíróság azt is kihangsúlyozta, hogy Belgium maga is elismerte, hogy a nemzetközi letartóztatási parancs kibocsátásának célja az volt, hogy legális jogalapot teremtsen a kongói külügyminiszter letartóztatásához.

(8) Az elégtétel kérdésköre: a letartóztatási parancs sorsa

Belgium szerint a letartóztatási parancsot nem kell visszavonni, mivel az nem sérti a szóban forgó diplomáciai mentességet. A Bíróság a döntésekor a *Chorzów*-ügyre¹⁵ támaszkodott. Az itt kimondottak alapján a kártérítésnek olyannak kell lennie, amely képes arra, hogy helyreállítsa az eredeti helyzetet, már amennyiben ez lehetséges. A letartóztatási parancs jogellenes, így Belgiumnak hatályon kívül kell helyeznie azt.

Az ítélet rendelkező részéből

- elutasította Belgiumnak a Bíróság joghatóságával és a kereset elfogadhatóságával kapcsolatos kifogásait, és úgy találta, joga van érdemben megvizsgálni a keresetet;
- megállapította, hogy a kongói kereset megalapozott, és azt, hogy Belgium nem tartotta tiszteletben Yerodia büntetőjogi mentességét illetve sérthetlenségét;
- felhívta Belgiumot, hogy helyezze hatályon kívül a letartóztatási parancsot.

¹⁵ Állandó Nemzetközi Bíróság, 1929.

6. A CELLULÓZMALOM ÜGYE

(Argentína v. Uruguay)

Az ügy jelentősége

Az Uruguay folyó menti cellulózmalom ügyben a Nemzetközi Bíróság 2010-ben hozott ítéletet. Az ügy bár illeszkedik a Nemzetközi Bíróság környezeti vonatkozású eseteinek sorába, komplex kérdéseket vizsgál. Azonban az Uruguay folyó menti cellulózmalom ügy mégis inkább környezetvédelmi vonatkozásai miatt került be a nemzetközi jogi köztudatba, mivel a Nemzetközi Bíróság nem gyakran kerül szembe olyan fontos kérdésekkel, mint a környezeti károkozás, mint nemzetközi jogsértés, a határon átnyúló szennyezés és más környezeti hatások vizsgálata, és a környezeti károkozásért való felelősség érvényesítése.

Az ügy tényállása

Argentína és Uruguay között már a 2000-es évek eleje óta feszültség volt, mivel Uruguay 2003-ban engedélyezte a két állam közötti határfolyó bal partján, *Fray Bentos* közelében egy cellulózmalom és ahhoz kapcsolódó létesítmények (kikötő, szennyvíztisztító, erdőtelepítés) létesítését és működtetését. Argentína azonnal tiltakozott a beruházás ellen, tartva annak negatív környezeti hatásaitól, amely később a turizmusban és a mezőgazdaságban, halászatban is károkhoz vezethet. 2005-ben a feszültség odáig fokozódott, hogy hidakat és utakat is lezártak tiltakozásképpen. Bár a két állam között folytak tárgyalások a vita rendezésére, azok sikertelennek bizonyultak.

Argentína 2006 májusában keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bíróságon, amely jogalapjaként a két állam közötti 1975. évi Uruguay folyó statútumot (továbbiakban: statútum) nevezte meg. Argentína arra hivatkozott, hogy Uruguay a cellulózmalom és a kapcsolódó létesítmények telepítésének és üzembe helyezésének engedélyezésével megsértette a statútumból eredő kötelezettségeit. Argentína különösképpen hangsúlyozta a fenti tevékenységek Uruguay folyóra és az érintett területekre gyakorolt negatív hatását, mint a jogsértés alapját. Az ideiglenes intézkedések iránti kérelmet a Bíróság elutasította, azon az alapon, hogy azok nem szükségesek.

Az eljárás során mind a két fél gyakorolta az ad hoc bíró választásához való jogát.¹⁶

Az ügy kronológiája

- 1961. nemzetközi szerződés megkötése az Uruguay-folyó optimális és ésszerű használatára vonatkozó közös mechanizmus megalkotására;
- 1975. Statútum elfogadása, Uruguay folyó Adminisztratív Bizottság (CARU) felállítása;
- 2003. Uruguay engedélyezi a két állam közötti határfolyó bal partján, *Fray Bentos* közelében egy cellulózmalom és ahhoz kapcsolódó létesítmények (kikötő, szennyvíztisztító, erdőtelepítés) létesítését és működtetését;
- 2005-2006. heves tiltakozás Argentína részéről a cellulózmalom ellen;
- 2006. május 4. Argentína keresetet nyújt be a Nemzetközi Bíróságon;

¹⁶ Nemzetközi Bíróság Statútuma, 31. Cikk, 3. bekezdése alapján. „Ha a Bíróság eljáró tagjai között nincs olyan személy, aki valamelyik fél állampolgára volna, az e cikk 2. pontjának rendelkezései szerint mindegyik fél jelölhet ki bírót.”

- 2006 ősze a Nemzetközi Bíróság elutasítja a felek ideiglenes intézkedésre vonatkozó kéréseit.
- 2010. április 20. Nemzetközi Bíróság döntése

a térkép forrása: <http://internationalmapping.com/foley-hoag-uruguay-río-uruguay-international-court-of-justice>
(nyilvános forrás - használat oktatási célból)

A felek kérései

a) Argentína

Argentína állítása szerint Uruguay egyoldalúan engedélyezte a határfolyón a cellulózmalmok építését, megsértve ezzel a folyó használatára irányadó kötelezettséget. Az Uruguay folyó tekintetében, amely természetes határt képez a két állam között, 1961-ben kötöttek nemzetközi szerződést, amely előírta a folyó optimális és ésszerű használatára vonatkozó közös mechanizmus megalkotását. A szabályozási és együttműködési kérdések intézményesítése érdekében, 1975-ben egy statútum került elfogadásra, amely létrehozta az Uruguay folyó Adminisztratív Bizottságot (CARU: *Comisión Administradora del Río Uruguay*). A CARU önálló jogi személyiséggel rendelkezik, és mintegy nemzetközi szervezetként irányítja a statútumból rá háruló feladatokat.

Argentína kereseti kérelmében állította, hogy:

- Uruguay nem tett eleget az 1961-es szerződésekben foglaltaknak;
- CARU tekintetében elmulasztotta a szükséges előzetes értesítési és konzultációs kötelezettség teljesítését;
- a malmok építése és üzemeltetése az Uruguay folyóban és annak környezetében szennyezést idéz elő, amely a helyi lakosság jelentős részét súlyos veszélynek teszi

ki (pl. folyószennyezés, biodiverzitás (biológiai sokféleség) romlása, egészségre káros hatások, halászati erőforrások károsodása) és szélsőségesen súlyos következményekkel jár a turizmusra és egyéb gazdasági érdekeire;

- Argentínát jelentős és helyrehozhatatlan kár érné a malmok megépítésével; ezért
- Argentína kérte, hogy ideiglenes intézkedésként a Bíróság kötelezze Uruguay a két malom építési munkájának felfüggesztésére (megelőzés elvének megfelelően), és kötelezze az Argentínával való együttműködésre.

b) Uruguay

- 2006 novemberében Uruguay ideiglenes intézkedésként kérte, hogy Argentína tegyen meg minden lehetséges lépést annak érdekében, hogy a két állam közötti tranzit zavartalan maradjon, beleértve a két államot összekötő hidakat és közlekedési útvonalakat. Uruguay azért kérelmezte az előzőeket, mivel 2006. november 20-én argentin állampolgárok szervezett csoportja lezárt az Uruguay folyón egy fontos nemzetközi hidat és az argentin kormány semmit sem tett a blokádnak felszámolása érdekében. Azonban a Nemzetközi Bíróság elutasította az ideiglenes intézkedést.
- Uruguay kérte, hogy a Nemzetközi Bíróság utasítsa el Argentína kérelmeit, mivel a cellulózmalmok engedélyezése, felépítése és üzembe helyezése összhangban van az 1975-ben elfogadott statútummal. Így Uruguay érdemi kérdések tekintetében kívánta megcáfolni Argentína kérelmét, mivel állításuk szerint eleget tettek minden, az 1975. évi statútumban foglalt kötelezettségnek.

A Nemzetközi Bíróság megállapításai

(a) Joghatóság és alkalmazandó jog

A Bíróság joghatóságát az 1975. évi statútum joghatósági klauzulájának 60. cikke határozta meg. A statútum megalapozza a Nemzetközi Bíróság joghatóságát a szerződés értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos viták tekintetében. Azonban mivel a felperesi indítvány nem tért ki a Bíróság érdemi döntésére, a Bíróság nem tudott döntést hozni a tevékenység engedélyezésével kapcsolatosan.

A Bíróság vizsgálta az alkalmazandó jog kérdését is. Az 1975. évi statútum utal más nemzetközi szerződésekből származó jogokra és kötelezettségekre, valamint a nemzetközi jog általános szabályaira is. Argentína e tekintetben arra utalt, hogy Uruguay kötelezettségei kibővülnek az más környezeti témájú szerződésekből foglaltakkal. Ilyen háttérszerződésként Argentína utalt a nemzetközi jelentőségű vadvizek védelméről szóló 1971. évi ramsari egyezményre, a veszélyeztetett fajok nemzetközi kereskedelmi szabályozására vonatkozó 1973. évi washingtoni egyezményre (CITES), az 1992. évi riói biológiai sokféleség egyezményre, vagy a nehezen lebomló szerves vegyületek tárgyában kötött 2001. évi stockholmi egyezményre is (POP egyezmény).

A Bíróság álláspontjában azonban nincs joghatósága annak eldöntésére, hogy Uruguay tiszteletben tartotta-e a fenti szerződésekből folyó kötelezettségeket és az egyéb szerződések nem vonhatóak az 1975-s statútum alkalmazási körébe.

Azonban nem zárhatóak ki a statútum cikkeinek értelmezésénél a multilaterális egyezmények és a nemzetközi jog általános szabályai. Bár, az evolutív értelmezés nem alkalmazható a joghatósági klauzula tekintetében.

(b) Az 1975. évi statútum érdemi rendelkezéseinek értelmezése

A statútum érdemi rendelkezéseinek vizsgálata főként az eljárási és érdemi kérdések szoros elválasztására vonatkozott, és e tekintetben jutott a Bíróság is fontos megállapításokra. A statútum tekintetében az eljárási kötelezettségeket nagyfokú pontosság, az érdemi kötelezettségeket azonban rugalmasság és általánosság jellemzi. A statútum 1. cikke önmagában is azt mondja ki, hogy nem célja nemzetközi jogok és kötelezettségek alkotása, ezáltal a *soft law* elismerését foglalja magába. Azonban a nemzetközi környezetjogban a *soft law* jellegű normák egyébként is nagy hangsúllyal esnek latba. A statútum számos érdemi jellegű kötelezettséget meghatároz: különböző környezet károk megelőzésére vonatkozó szerződéses kötelezettségek, mint magatartási kötelezettségek, a koordinációs vagy együttműködési kötelezettségek. Speciális esetet képeznek a vízi környezet megóvására és a szennyezés megakadályozására vonatkozó rendelkezések, amelyek jogalkotási és végrehajtási kötelezettséget egyaránt jelentenek és azokat együttesen (a CARU, azaz a technikai bizottság keretében) és külön-külön kell végrehajtani.

(c) Környezeti károkra vonatkozó megállapítások, azok bizonyítása

Argentína különös hangsúlyt fektetett a különböző vízszennyezésből fakadó károkra és azok bekövetkezésének lehetőségére. Így a Nemzetközi Bíróságnak is központi kérdésként kellett foglalkoznia a szennyezés problémájával, kitérve annak formáira és a mérési lehetőségekre. Azonban jelen esetben nem elegendő pusztán a vízszennyezés bekövetkezése, vagy annak a lehetősége, szükséges, hogy azzal kapcsolatosan valamilyen nemzetközi kötelezettségszegés valósuljon meg. Így önmagában az, hogy a papírgyártás feltételezhetően meglehetősen környezetszennyező tevékenység, nem döntő az ügyben. Az alkalmazandó jog kérdésének vizsgálatakor a Bíróság már kizárta a kapcsolódó nemzetközi környezetvédelmi egyezmények alkalmazhatóságát, így nem került sor például a cellulózmalom biológiai sokféleségre gyakorolt hatásának meghatározására. A statútum a környezetszennyezés fogalmát is meghatározza, tovább szűkítve a Bíróság vizsgálódási körét. A statútum szerint: szennyezés az, amit az ember által közvetlenül, vagy közvetve ártalmas anyag vagy energia vízbe jutása okoz. Ezzel a Bíróság kizárta Argentína gazdaságra, halászatra, turizmusra és vizuális károk tekintetében felhozott érveit.

A Nemzetközi Bíróság a különböző környezeti károk megelőzésére vonatkozó szerződéses kötelezettségeket, amelyek a statútumból eredtek, magatartási kötelezettségeknek minősítette. Így ebben az esetben nincs szó eredménykötelezettségekről, a bekövetkezett káros környezeti hatások miatti felelősség csak akkor jön létre, ha az állam nem a tőle elvárható gondossággal (*due diligence*) járt el, azaz nem használta fel az összes rendelkezésére álló eszközt e határok elkerülésére. Azonban az elvárható gondosság hiányát nehéz bizonyítani. A különböző vízminőségi normák pedig gátat szabnak az abszolút megelőzési kötelezettségnek. Egyszerűen fogalmazva a vízszennyezés valamilyen mértékű bekövetkezésével együtt kell élni, mivel az kiküszöbölhetetlen eredménye az ipari és mindennapi tevékenységeknek.

Érdekes kérdés, mi lett volna, ha Argentína hivatkozik a nemzetközi jog által nem tiltott tevékenységekért való felelősségre, azonban a kérelem hiányában a Nemzetközi Bíróság a felelősség ezen esetét nem vizsgálta meg.

A környezeti károk esetében a jogesetek kulcskérdése mindig a bizonyítás. Más környezeti vonatkozású ügyekben is jellemző, hogy a felek nagy mennyiségű, egymással szinte teljesen ellentétes dokumentumokat, vizsgálati eredményeket nyújtanak be. Ezeknek a vizsgálata nagy

terhet ró a Nemzetközi Bíróságra egy-egy ügy tekintetében. Az Uruguay folyó ügyben bár a Nemzetközi Bíróság érdemben megvizsgálta a felek által benyújtott bizonyítékokat, nem terjeszkedett túl a hagyományos ténymegállapítási módszereken. Azonban mivel Argentína nem tudta megfelelően bizonyítani a környezeti károk bekövetkezését, a Nemzetközi Bíróság ítélete szerint, Uruguay nem sértette meg nemzetközi kötelezettségeit.

(d) Fenntartható fejlődés kérdése

A fenntartható fejlődés fogalma mára bevonult a köztudatba. Először 1987-ben, az ún. Közös Jövők jelentésben határozták meg: „*a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.*” Azóta több tudományterület-specifikus meghatározás is született. Bár a vizsgált 1975-s statútum még nem használja szó szerint a fenntartható fejlődést, de elfogadja az annak megfeleltethető alapvető elveket. Azonban a Nemzetközi Bíróság a fenntartható fejlődésre pusztán célként tekint, így az Uruguay folyó ítéletben is. Ez azonban megnehezíti a fenntartható fejlődésből levezethető kötelezettségek körének pontos meghatározását.

(e) Megelőzés elve

A megelőzés (prevenció) elve a nemzetközi környezetjog egyik legfontosabb és általánosan elfogadott alapelveként tekinthető. A megelőzés voltaképpen három elvet foglal magába: a forrásnál való fellépés, az elővigyázatosság és a helyreállítás elveit. Az elővigyázatossággal kiegészült megelőzés arra irányul, hogy a veszélyhelyzetek megfelelő körültekintéssel elkerülhetőek legyenek. A Nemzetközi Bíróság az Uruguay folyó ügyben pontosította a megelőzés elvének tartalmát és az elvárható gondosság követelményét tartalmazó magatartási szabállyá minősítette ítéletében. Az elvárható gondosság azonban további kérdéseket vet fel a megelőzéssel kapcsolatosan, hiszen az kétféle módon határozható meg. Egyrészt jelentheti az államoktól általában elvárható magatartást, vagy csak az adott állam lehetőségei, eszközei szerinti gondosságot (*diligentia quam in suis*).

A Bíróság az ügyben hozott ítéletben inkább a második megoldást fogadta el, bár korábbi megállapításai a termelésben a legfejlettebb technika alkalmazásának vizsgálata tekintetében inkább az előbbire utal. Az elvárható gondosság követelményével a 2001-es felelősségi tervezet és annak kommentárja is foglalkozik és a következőképpen határozza meg: „*a megelőzési kötelezettség normálisan gondossági kötelezettséggént vizsgálendő, amely előírja az államok számára azt, hogy minden ésszerű vagy szükséges intézkedést megtegyenek annak elkerülésére, hogy egy adott esemény ne történjen meg annak garanciája nélkül, hogy az esemény nem következhet be.*”

(f) Környezeti hatásvizsgálatra vonatkozó megállapítások

A környezeti hatásvizsgálatra vonatkozó kötelezettségek tekintetében a Nemzetközi Bíróság szigorúbb álláspontra helyezkedett, mint a többi környezeti tényező vonatkozásban. A környezeti hatásvizsgálat nélkülözhetetlen, hogy egy tevékenység környezeti elemekre gyakorolt hatását (mint a víz, levegő, talaj és az élővilág) feltérképezzék, és előre jelezzék. A hatásvizsgálat hozzákapcsolódik a megelőzéshez és az abban foglalt folyamatos információnyújtáshoz, amely egy határfolyó esetében, államok között történik. A hatásvizsgálatokra vonatkozó részletes szabályokat a belső jog feladata kidolgozni, ahogy arra

a Nemzetközi Bíróság is rámutatott ítéletében. A környezeti hatásvizsgálat eredményeit a döntés előtt közölni kell a másik féllel.

Ebben az esetben Uruguaynak a cellulózmalom építésének engedélyezése előtt közölnie kellett volna Argentínával a hatásvizsgálat eredményét. A Bíróság e tekintetben nem adott helyett Uruguay érvelésének, hogy kötelezettsége a hatások értékelésére korlátozódik és nem szükséges a távoli, vagy elméleti kockázatok figyelembe vétele. Így a Nemzetközi Bíróság megállapította Uruguay kötelezettségszegését a hatásvizsgálatokkal kapcsolatosan. Fontos azonban leszögezni, hogy a hatásvizsgálatokkal kapcsolatos kötelezettségszegés nem érdemi, pusztán eljárási kérdés.

Az ítélet rendelkező részéből

- A Nemzetközi Bíróság úgy találta, hogy Uruguay bizonyos eljárási kötelezettségeinek nem tett eleget, pl. hatásvizsgálat eredményének továbbítása Argentínának, tájékoztatási kötelezettség megsértése.
- A felek a megalkotott nemzetközi szerződéssel és statútummal tényleges érdek- és jogközösséget hoztak létre, amely kiterjed az Uruguay folyó hasznosítására és környezetvédelmére.
- A kötelezettségszegés Bíróság általi deklarálása elegendő elégtételt nyújt Argentínának.
- Anyagi jogi jogsértés (érdemi kötelezettség megszegése) nem történt Uruguay részéről.
- A Bíróság eltekintett további felelősség és kártérítés megállapításától.
- A Nemzetközi Bíróság bár eltekintett a határon átnyúló szennyezéssel kapcsolatos nemzetközi jogi kérdések alapos és átfogó vizsgálatától, részletesen foglalkozott egyes nemzetközi környezetjogi elvek érvényesülésével (pl. megelőzés), a *due diligence* követelményével és a hatásvizsgálatokra vonatkozó szabályokkal.
- A Nemzetközi Bíróság a határon áttérjedő következmények előzetes becslésére a nemzetközi jog általános követelményeként utalt.

A Nemzetközi Bíróság eljárásában élesen elhatárolta az érdemi, és eljárási kérdéseket. Ehhez kapcsolódóan részletesen vizsgálta a hatásvizsgálatokra vonatkozó kötelezettségeket. A döntés óta azonban a két ország között a feszültség nem csökkent, hanem a probléma állandósult. A Nemzetközi Bíróság ítélete az Uruguay folyó ügyben azonban nem a helyzet további tisztázására kötelezi a feleket, hanem a *status quo* fenntartására. Mivel 2013-ban Uruguay engedélyezte a gyárak termelésének növelését, Argentína újra kilátásba helyezte, hogy a Nemzetközi Bírósághoz fordul, az első, gyakorlatilag sikertelen eljárás ellenére.